

پایش محیط کسب‌وکار ایران در تابستان ۱۳۹۵
(ارزیابی ۲۶۱ شکل اقتصادی سراسر کشور
از مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران)

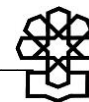
معاونت پژوهش‌های اقتصادی
دفتر: مطالعات اقتصادی

کد موضوعی: ۲۲۰
شماره مسلسل: ۱۵۳۰۹
اسفندماه ۱۳۹۵

به نام خدا

فهرست مطالب

۱	چکیده.....
۲	مقدمه.....
۳	روش‌شناسی گزارش پایش محیط کسب‌وکار ایران.....
۶	بخش اول - تحلیل آماری نتایج ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار.....
۱۹	بخش دوم - تحلیل وضعیت محیط کسب‌وکار ایران براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین.....
۲۸	بخش سوم - تحلیل وضعیت محیط کسب‌وکار ایران براساس نظریه سیستم‌های پویا.....
۳۴	بخش چهارم - پاسخ تشکل‌های اقتصادی به سؤال ویژه بهار ۱۳۹۵.....
۳۵	پیوست‌ها.....
۴۶	منابع و مآخذ.....

پایش محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۵
(ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی سراسر کشور
از مؤلفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران)

چکیده

برآیند (میانگین وزنی) ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی سراسر کشور از ۲۱ مؤلفه^۱ ملی محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۵، نمره ۵/۹۳ از ۱۰ (نمره بدترین ارزیابی) بوده که اندکی مناسب‌تر از ارزیابی بهار ۱۳۹۵ (با میانگین ۵/۹۷) است. همچنین این ارزیابی بیانگر آن است که از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده در این مطالعه، محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۵ در مقایسه با فصل مشابه سال قبل (تابستان ۱۳۹۴ با میانگین ۵/۸۱ از ۱۰) اندکی نامساعدتر است.

تشکل‌های شرکت‌کننده در این مطالعه، به ترتیب سه مؤلفه «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها»، «ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی» و «وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» را نامناسب‌تر از بقیه مؤلفه‌ها ارزیابی کرده‌اند و مؤلفه‌های «ضعف زیرساخت‌های تأمین برق»، «ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل» و «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده» را نسبت به سایر مؤلفه‌ها در تابستان ۱۳۹۵ مساعدتر دانسته‌اند.

تشکل‌های اقتصادی استان‌های قزوین، آذربایجان غربی، بوشهر، گلستان و قم ارزیابی بدتر و تشکل‌های اقتصادی استان‌های گیلان، چهارمحال و بختیاری، اردبیل و مازندران ارزیابی بهتری نسبت به تشکل‌های سایر استان‌ها از وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب و کار در تابستان ۱۳۹۵ ارائه کرده‌اند.^۲

همچنین وضعیت محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۵ براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین، ۵/۸۹ از ۱۰ (عدد ۱۰ بدترین ارزیابی) ارزیابی شده است. به طوری که میانگین ارزیابی محیط اقتصادی (شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان، ساختار تولید و محیط جغرافیایی) ۵/۸۲ و میانگین ارزیابی محیط نهادی (شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و ساختار دولت، محیط فناوری و نوآوری و محیط آموزشی و علمی) ۵/۹۵ است.

گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب و کار ایران از تابستان ۱۳۸۹ به طور مستمر با همکاری تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی تهیه و منتشر می‌شود. این گزارش‌ها، ارزیابی تشکل‌های اقتصادی ایران از مؤلفه‌های ملی محیط کسب و کار در ایران را با ابزار

۱. به دلیل قابلیت مقایسه با فصول قبل میانگین ۲۱ مؤلفه محاسبه شده است.

۲. استان‌ها در نمودار ۲ براساس ارزیابی دوره جاری، اما در جدول ۵ براساس ارزیابی کل دوره‌ها مرتب شده‌اند.

پرسشنامه استخراج و ارائه می‌کند.

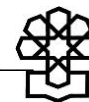
در پرسشنامه این مطالعه معمولاً یک سؤال گزینه‌دار درباره مسائل روز محیط کسب‌وکار از تشکل‌های اقتصادی پرسیده می‌شود. در پرسشنامه تابستان ۱۳۹۵، میزان اجرای محورهای اصلی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی پرسش شده بود که در مجموع، پاسخ‌دهندگان نمره مناسبی به میزان اجرای محورهای اصلی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی ندادند (۴/۳۲) و به ترتیب بخش‌های خدمات (۴/۶۲)، صنعت (۴/۳۱) و کشاورزی (۴/۰۳) نمره بدتری داده‌اند. در میان محورها، محور ایجاد ثبات اقتصادی بالاترین نمره (۵/۰۲) و محور تسهیل سرمایه‌گذاری و ورود به کسب‌وکارها (۳/۷۴) پایین‌ترین نمره را آورده‌اند.

مقدمه

مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار، عواملی هستند که به‌طور مشترک بر اداره و عملکرد همه بنگاه‌ها در جامعه مورد مطالعه اثر می‌گذارند، اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند. محیط کسب‌وکار عمدتاً در حوزه بنگاه‌های کوچک و متوسط بررسی و مطالعه می‌شود، زیرا بنگاه‌های بزرگ تا حدودی می‌توانند با صرف هزینه‌هایی مانند تبلیغات برای تغییر فرهنگ مصرفی و لابی کردن در محافل سیاستگذاری، عوامل خارجی مؤثر بر اداره و عملکرد بنگاه‌هایشان را مهار کنند، اما بنگاه‌های کوچک و متوسط چنین قابلیت‌هایی ندارند و به همین دلیل بهبود محیط کسب‌وکار برای بنگاه‌های کوچک و متوسط اهمیت زیادی دارد. گزارش حاضر، بیست‌ودومین گزارش مستمر فصلی است که با ابزار پرسشنامه و براساس «ادراک‌سنجی» تشکل‌های اقتصادی در سراسر کشور از وضعیت ۲۳ مؤلفه محیط کسب‌وکار ایران در دوره سه‌ماهه تابستان ۱۳۹۵ تهیه شده است.

مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این گزارش طی زمستان ۱۳۸۸ تا بهار ۱۳۸۹ به روش دلفی با مشارکت ۸۰ تشکل اقتصادی سراسری به‌دست آمده است و بعد از آن طی دو مرحله، یک مؤلفه از آن کم و دو مؤلفه به آن اضافه شده است. مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این گزارش‌ها به اقتضا و متناسب با شرایط اقتصاد ایران شناسایی و تعریف شده‌اند و با شاخص‌های مشهور بین‌المللی نظیر شاخص «انجام کسب‌وکار» بانک جهانی^۱ یا گزارش جهانی رقابت‌پذیری^۲ تفاوت دارند.

در بخش اول این گزارش، ارزیابی تشکل‌های اقتصادی از وضعیت مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران طی تابستان ۱۳۹۵ ارائه می‌شود. در این بخش، اختصاص نمره ۱۰ به هر مؤلفه به‌منزله بدترین ارزیابی از وضعیت آن مؤلفه در محیط کسب‌وکار است و نمره ۱، به این معناست که آن مؤلفه در دوره مورد بررسی، بر عملکرد یا اداره بنگاه‌های تحت پوشش تشکل ارزیابی‌کننده، تأثیر نداشته است.

در بخش دوم این گزارش، ارزیابی تشکلهای اقتصادی از وضعیت محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۵ براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین تحلیل می‌شود. براساس این نظریه می‌توان دو مجموعه عوامل محیطی معین، محیط اقتصادی و محیط نهادی را تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان و ساختار تولید و محیط جغرافیایی (زیرساختار و خوشه‌ها) و عوامل محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و محیط آموزشی و علمی و محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود.

در بخش سوم این گزارش، ارزیابی تشکلهای اقتصادی از وضعیت محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۵ براساس نظریه سیستم‌های پویا تحلیل می‌شود. براساس این نظریه، مؤلفه‌ها معمولاً با هم روابط غیرخطی، الکلنگی یا تأخیری دارند که باید مورد توجه قرار گیرند. در بخش چهارم این گزارش پاسخ تشکلهای مشارکت‌کننده به سؤال خاص مربوط به دوره زمانی تهیه این تحقیق در تابستان ۱۳۹۵ ارائه شده است.

روش‌شناسی گزارش پایش محیط کسب و کار ایران

گروه مطالعات محیط کسب و کار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی در ابتدای تشکیل در زمستان ۱۳۸۸، براساس تعریف «محیط کسب و کار»، از حدود ۸۰ تشکل اقتصادی سراسر کشور شامل اتاق‌های بازرگانی صنایع و معادن، انجمن‌های مدیران صنایع، شوراهای اصناف، خانه‌های صنعت و معدن و کانون‌های عالی کارفرمایی، درخواست کرد تا «مجموعه عواملی که بر عملکرد و اداره بنگاه‌های زیرمجموعه خود مؤثر؛ اما خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند»^۱ را معرفی کنند. طی سه مرحله نظرخواهی مکرر از جامعه آماری یاد شده، در طول بهمن‌ماه ۱۳۸۸ تا خردادماه ۱۳۸۹، مجموعاً ۲۲ عامل^۲ یا مؤلفه محیط کسب و کار ایران شناسایی و بر آنها اجماع حاصل شد.

در تدوین این مؤلفه‌ها تلاش شد هر مؤلفه با تعابیری معرفی شود تا حداکثر مفاهمه و برداشت از مفهوم هر مؤلفه میان تدوین‌کننده، خوانندگان گزارش و نیز ارزیابی‌کنندگان هر مؤلفه ایجاد شود. به همین دلیل برخی مؤلفه‌ها با عباراتی نسبتاً مفصل توصیف شده‌اند. درحالی که مؤلفه‌های مشابه در گزارش‌های بین‌المللی با عبارات کوتاه‌تری معرفی می‌شوند، در این گزارش‌ها هر مؤلفه از چندین نماگر تشکیل شده که مفاهمه و دقت آن گزارش‌ها را بیشتر کرده است.

در این گزارش به‌منظور محاسبه شاخص ارزیابی هر مؤلفه ابتدا میانگین ارزیابی تشکلهای هر استان در هر بخش P_{ij} محاسبه شد. در فرمول زیر P_{ijk} ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده (i) هر استان (j) در هر بخش (k) است و اندیس k نشان‌دهنده تشکل مورد نظر است. شایان ذکر است در مواردی که

۱. جمله داخل گیومه، تعریف محیط کسب و کار (Business Environment) محسوب می‌شود.

۲. با افزایش دامنه این مطالعه در طول این ۶ سال، این تعداد به‌تدریج به ۲۱ و سپس به ۲۳ مؤلفه تغییر کرد.

میانگین ارزیابی هر استان در هر بخش موجود نبود از برآورد آن براساس دوره‌های گذشته استفاده شد.

$$P_{ij} = \frac{\sum_{k=1}^n P_{ijk}}{n_{ij}}$$

وزن‌های استانی W_i برای محاسبه شاخص هر مؤلفه براساس سهم استان از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کل کشور و وزن‌های بخشی S_j براساس سهم بخش از تولید ناخالص داخلی بدون نفت کل کشور محاسبه شده است. شایان ذکر است که وزن تشکلهای اقتصادی که در بیش از یک استان شعبه داشته و ماهیت سراسری دارند^۱ با وزن ۵۰ درصد از نظر تعلق استانی لحاظ شده‌اند.^۲

جدول ۱. وزن‌های بخشی S_j (درصد)

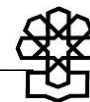
بخش مربوطه	وزن براساس سهم هر بخش از تولید ناخالص داخلی بدون نفت سال ۱۳۹۰
کشاورزی	۱۰/۶۸
صنعت و معدن	۳۱/۳۹
خدمات	۵۷/۹۳
جمع	۱۰۰

جدول ۲. وزن‌های استانی W_i (درصد)

استان	وزن	استان	وزن	استان	وزن
آذربایجان شرقی	۱/۹۱	خراسان شمالی	۰/۳۵	کهگیلویه و بویراحمد	۰/۲۶
آذربایجان غربی	۱/۲۵	خوزستان	۲/۹۲	گلستان	۰/۷۰
اردبیل	۰/۵۸	زنجان	۰/۵۲	گیلان	۱/۲۷
اصفهان	۳/۵۷	سمنان	۰/۵۵	لرستان	۰/۷۰
البرز	۱/۵۷	سیستان و بلوچستان	۰/۷۵	مازندران	۲/۰۲
ایلام	۰/۲۷	فارس	۲/۴۹	مرکزی	۱/۰۲
بوشهر	۱/۶۹	قزوین	۰/۸۵	هرمزگان	۰/۹۷
تهران	۱۳/۹۷	قم	۰/۵۹	همدان	۰/۸۹
چهارمحال و بختیاری	۰/۴۰	کردستان	۰/۶۱	یزد	۱/۰۸
خراسان جنوبی	۰/۲۹	کرمان	۱/۶۲		
خراسان رضوی	۳/۳۰	کرمانشاه	۱/۰۲		

۱. براساس ماده (۱) قانون بهبود مستمر محیط کسب و کار، آن دسته از تشکلهای اقتصادی که در چندین استان کشور شعبه و عضو داشته باشند «تشکل اقتصادی سراسری» نامیده می‌شوند.

۲. وزن تشکلهای کشوری براساس نظر هیئت علمی این مطالعه برابر با مجموع وزن همه استانها در نظر گرفته شده است. زیرا وجود يك تشکل کشوری، مانند فعالیت يك تشکل در همه استانها می‌باشد. از آنجا که مجموع وزن همه استانها و تشکلهای کشوری باید برابر ۱۰۰ درصد باشد، وزن تشکلهای کشوری ۵۰ درصد به دست می‌آید.

شاخص ارزیابی هر مؤلفه در هر استان با استفاده از وزن‌های بخشی S_j و فرمول زیر محاسبه می‌شود:

$$I_i = \sum_{j=1}^3 S_j P_{ij}$$

شاخص ارزیابی هر مؤلفه در هر بخش نیز با استفاده از وزن‌های استانی W_i و فرمول زیر محاسبه

می‌شود:

$$I_j = \sum_{i=1}^m W_i P_{ij}$$

شاخص ارزیابی هر مؤلفه در کل نیز با استفاده از وزن‌های استانی W_i و وزن‌های بخشی S_j و فرمول

زیر محاسبه می‌شود:

$$I = \sum_{i=1}^m \sum_{j=1}^3 W_i S_j P_{ij}$$

با توجه به فرمول‌های بالا باید روابط زیر بین شاخص‌های ارزیابی هر مؤلفه برقرار باشد که در

محاسبات این روابط کنترل می‌شوند:

$$I = \sum_{j=1}^3 S_j I_j$$

$$I = \sum_{i=1}^n W_i I_i$$

در انتها نیز میانگین شاخص‌های ارزیابی مؤلفه‌ها به‌عنوان میانگین وزنی ارزیابی تشکل‌های اقتصادی

مشارکت‌کننده در این مطالعه از مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار محاسبه می‌شود.

از آنجا که نسبت تعداد پرسشنامه‌های معتبر دریافتی به تعداد پرسشنامه‌های ارسالی در این گزارش

کمتر از استاندارد (۸۰ درصد از کل) است، به همین دلیل نتایج این پرسشنامه به کل تشکل‌های

اقتصادی کشور تعمیم داده نشده و ادعا نمی‌شود نتایج این گزارش نظر «تشکل‌های اقتصادی ایران»

است، بلکه صرفاً ادعا می‌شود که این گزارش، «ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی سراسر کشور از ۲۳ مؤلفه

ملی محیط کسب‌وکار ایران» است.

شاخص ارزیابی تشکل‌های اقتصادی از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این گزارش می‌تواند به‌عنوان

یک متغیر جانشین^۱ برای نشان دادن شرایط محیط کسب‌وکار ایران به کار رود. محاسبه شاخص بر مبنای

نظر تشکل‌های اقتصادی ایران به‌جای بنگاه‌ها این مزیت را دارد که تأثیر محیط درونی بنگاه‌ها بر روی

ارزیابی مؤلفه‌های مورد بررسی را حداقل می‌کند و در واقع تشکلهای واحدی که تحت تأثیر محیط درونی یک بنگاه خاص نبوده و از محیطی که بنگاه‌ها با آنها در تعامل هستند اطلاع دارند، برای محاسبه متغیر جانشین شاخص محیط کسب‌وکار ایران و نیز سیاستگذاری‌های مربوط به بهبود محیط کسب‌وکار در کشور مناسب به نظر می‌رسد.

لازم به یادآوری است که با توجه به مسئولیت اتاق‌ها^۱ در اجرای ماده (۴) قانون بهبود مستمر محیط کسب‌وکار (مصوب بهمن‌ماه ۱۳۹۰) مبنی بر تعریف، محاسبه و اعلام فصلی شاخص‌های محیط کسب‌وکار، انتظار می‌رود از فصول آینده گزارش‌های فصلی پایش محیط کسب‌وکار در شکل بدیع‌تر توسط اتاق‌ها تهیه و منتشر شود.

بخش اول - تحلیل آماری نتایج ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار

الف) شاخص کلی ارزیابی (میانگین وزنی نتایج ارزیابی)

ارزیابی تشکلهای مشارکت‌کننده در این مطالعه از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در ایران همچنان مؤید برداشت نامطلوب (میانگین کل ارزیابی، ۵/۹۳ از ۱۰) آنها از وضعیت محیط کسب‌وکار در کشور است. برآیند (میانگین وزنی) ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی مشارکت‌کننده در این مطالعه از ۲۱ مؤلفه محیط کسب‌وکار ایران در تابستان ۱۳۹۵، کمیت ۵/۹۳ از ۱۰ (عدد بزرگ‌تر، ارزیابی بدتر) بوده است که نسبت به فصل قبل (۵/۹۷ در بهار ۱۳۹۵) اندکی مساعدتر ارزیابی شده است (نمودار ۱).

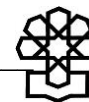
جدول ۳، نامساعدترین و به نسبت مساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده توسط تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده در این مطالعات را طی پنج فصل منتهی به تابستان ۱۳۹۵ نشان می‌دهد.

در تابستان ۱۳۹۵ نیز مانند فصل‌های قبل «دریافت تسهیلات از بانک‌ها» همچنان به‌عنوان نامساعدترین مؤلفه محیط کسب‌وکار ایران ارزیابی شده است. پس از آن «ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی» نیز همانند شش فصل گذشته به‌عنوان دومین مانع اداره بنگاه‌ها ارزیابی شده است. «وجود مفاصد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» به‌عنوان سومین مؤلفه نامساعد محیط کسب‌وکار و «نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی» به‌عنوان چهارمین مؤلفه نامساعد محیط کسب‌وکار از نظر تشکلهای اقتصادی مطرح شده‌اند.

مؤلفه‌هایی که در پایش تابستان ۱۳۹۵، به نسبت مساعدتر از سایر مؤلفه‌ها ارزیابی شده‌اند نیز به‌ترتیب عبارتند از: «ضعف زیرساخت‌های تأمین برق»، «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به‌دست مصرف‌کننده»، «ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل» و «تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و

۱. اتاق بازرگانی، صنعت، معدن و تجارت، اتاق تعاون و اتاق اصناف.

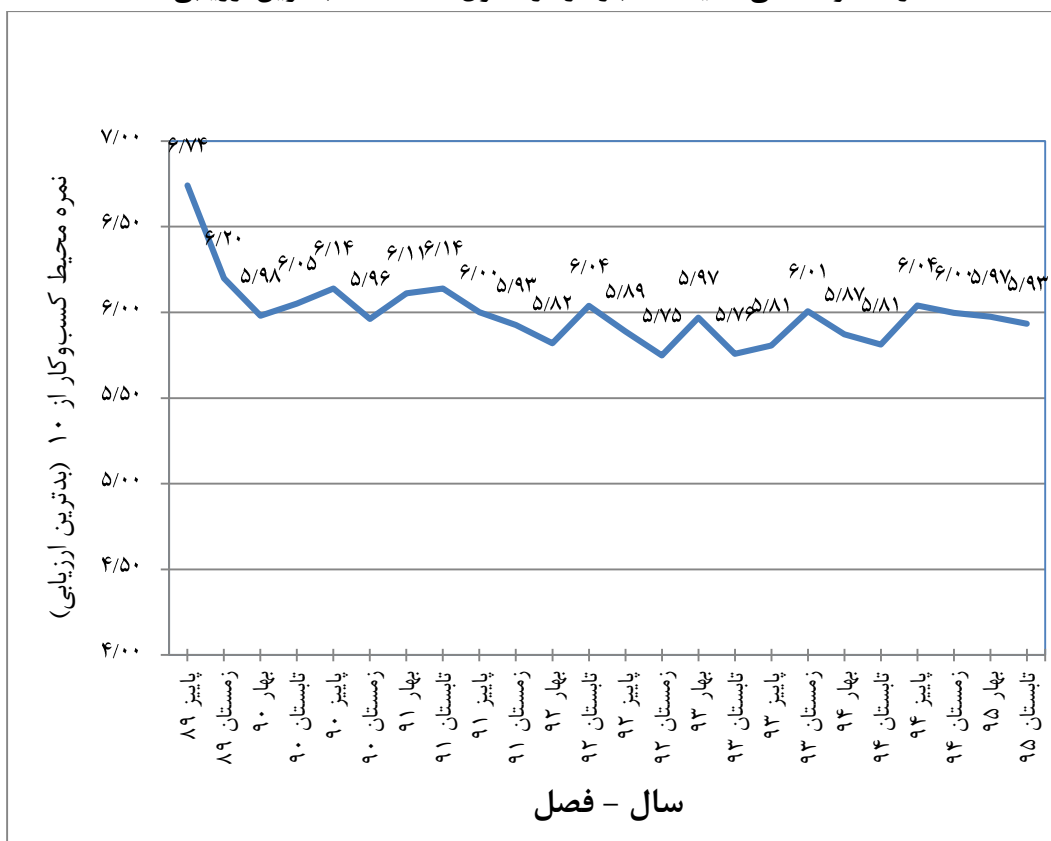

تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه».

شایان ذکر است که «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده» و «فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز» به‌تازگی از دوره پاییز ۱۳۹۴ به مؤلفه‌های مورد بررسی اضافه شده‌اند که در مجموع با این دو مؤلفه، تعداد مؤلفه‌های مورد بررسی به ۲۳ مؤلفه می‌رسد. اما در نمودار زیر به‌منظور عدم اریب در روند مقایسه میانگین وزنی ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده این دو مؤلفه لحاظ نشده‌اند.

نمودار ۱. مقایسه میانگین وزنی ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده

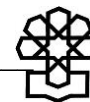
از ۲۱ مؤلفه ملی محیط کسب‌وکار در فصول گذشته (۱۰ بدترین ارزیابی)

جدول ۳. مقایسه نامساعدترین و به نسبت مساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده توسط تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در پنج فصل منتهی به تابستان ۱۳۹۵

عنوان	تابستان ۱۳۹۴	ارزیابی	پاییز ۱۳۹۴	ارزیابی	زمستان ۱۳۹۴	ارزیابی	بهار ۱۳۹۵	ارزیابی	تابستان ۱۳۹۵	ارزیابی
نامساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده، طی ۵ فصل منتهی به تابستان ۱۳۹۵ (۱۰ بدترین ارزیابی)	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۷۰	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۷۶	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۷۵	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۹۰	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها	۷/۵۸
	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۲۶	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۳۹	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۲۳	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۲۷	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	۷/۳۱
	وجود مفاصد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۶/۸۰	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	۷/۲۳	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۹۲	وجود مفاصد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۷/۲۰	وجود مفاصد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۷/۱۵
	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۵۸	وجود مفاصد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۷/۰۴	وجود مفاصد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	۶/۸۶	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	۶/۸۹	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	۶/۸۹
به نسبت مساعدترین مؤلفه‌های ارزیابی شده، به ترتیب ارزیابی مساعد (عدد کوچک‌تر، وضعیت بهتر)	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۳/۷۵	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۴/۱۸	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۴/۰۸	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۴/۰۰	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق	۳/۸۰
	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۶۷	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	۴/۸۰	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	۴/۹۶	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۶۹	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	۴/۸۸
	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	۴/۸۳	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۹۴	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۹۸	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده	۴/۸۷	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	۴/۹۲
	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار	۵/۱۰	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده*	۵/۱۰	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده*	۵/۰۸	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده*	۵/۰۱	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	۵/۱۶

* این مؤلفه برای اولین بار در پاییز ۱۳۹۴ اضافه گردید.

جدول ۴، ارزیابی تشکلهای مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در تابستان ۱۳۹۵ در مقایسه با همین ارزیابی در زمستان ۱۳۹۴ و بهار سال‌های ۱۳۹۲ الی ۱۳۹۴ را نشان می‌دهد.

در مورد مؤلفه «دریافت تسهیلات از بانک‌ها» که در تمامی سال‌های گذشته مشکل شماره یک بوده است، سه نکته در اینجا لازم به ذکر است. نخست این تصور بنگاه‌های اقتصادی که همچون دوره‌های گذشته، رانت بسیار زیادی در تسهیلات و اعتبارات بانکی وجود دارد با کاهش شدید نرخ تورم چنین رانتی وجود نداشته و وضع کاملاً برعکس شده است (یعنی درحالی که قبلاً نرخ بهره واقعی منفی بود اینک نرخ بهره واقعی مثبت شده است). پس اتکا به وام بانکی اینک به تنهایی نمی‌تواند راهگشای مشکلات بنگاه‌ها باشد و وضعیت دشوار آنها را بهبود بخشد. نکته دوم هم به شرایط عمومی نظام بانکی در زمان حال مربوط است به طوری که علیرغم وخامت اوضاع بسیاری از بانک‌ها، ادراک مشکل بودن دریافت تسهیلات اندکی بهبود یافته است که می‌تواند ناشی از سیاست‌های موقت اعطای تسهیلات در سال ۱۳۹۵ باشد. جدای از اینها نکته سوم و مشکل همیشگی بنگاه‌های اقتصادی با نظام بانکی است که آن تبعیض و برخورد‌های سلیقه‌ای با متقاضیان دریافت تسهیلات و همچنین اعطای وام‌های بسیار سنگین به بنگاه‌های رابطه‌دار و اشخاص حقیقی و حقوقی خاص است.

در کنار مشکل دسترسی به بانک‌ها، موانع تأمین مالی از بازار سرمایه نیز در سال‌های اخیر به‌عنوان مانع دوم ذکر می‌شود. رکود فعالیت‌های تولیدی و تحقق نیافتن پیش‌بینی‌های خوش‌بینانه بنگاه‌های اقتصادی برای فروش بیشتر و افزایش هزینه‌ها، تنها راه دوام و بقا و جلوگیری از ورشکستگی را دریافت منابع مالی بیشتر کرده است تا یک روز دیگر را پشت سر بگذارند تا شاید اوضاع بهتر شود.

مؤلفه «وجود مفساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» از رقم ۶/۶۵ (رتبه ۷) در تابستان سال ۱۳۹۲ به رقم ۷/۱۵ (رتبه ۳) در تابستان ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکلهای مشارکت‌کننده به مرور نامساعدتر شده است. هرچه زمان می‌گذرد وجود و گسترش فساد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی تاثیر منفی و چهره مخوف خود را بیشتر به نمایش می‌گذارد. کرم‌های فساد با بی‌توجهی مسئولان رده‌بالا در تاروپود نظام هرچه بیشتر رخنه کرده و پایه‌های اقتصاد سالم و مولد را تخریب می‌کنند. با جای گرفتن فساد اقتصادی در رتبه سوم از سال گذشته این را باید به‌منزله هشدار جدی تلقی کرد که ضروری است تا اقدامات اساسی برای کاهش آن صورت گیرد.

مؤلفه «برگشت چک‌های مشتریان و همکاران» نیز از رقم ۵/۵۵ (رتبه ۱۴) در تابستان سال ۱۳۹۲ به رقم ۶/۲۳ (رتبه ۶) در تابستان ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکلهای مشارکت‌کننده به مرور به نسبت نامساعدتر شده است.

مؤلفه «اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان» نیز از رقم ۷/۴۱ (رتبه ۳) در تابستان سال ۱۳۹۲ به رقم ۵/۷۲ (رتبه ۱۳) در تابستان ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد

بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور به نسبت مساعدتر شده است. مؤلفه «بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه» از رقم ۷/۵۳ (رتبه ۲) در تابستان سال ۱۳۹۲ به رقم ۵/۵۹ (رتبه ۱۶) در تابستان ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور به نسبت مساعدتر شده است.

مؤلفه «قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی» از رتبه ۸ (رقم ۶/۳۶) در تابستان سال ۱۳۹۲ به رتبه ۱۲ (رقم ۵/۷۸) در تابستان ۱۳۹۵ رسیده است که نشان می‌دهد در طی سال‌های مورد بررسی شرایط این مؤلفه از نظر تشکل‌های مشارکت‌کننده به مرور به نسبت مساعدتر شده است.

مؤلفه «نرخ بالای حق بیمه» در شرایط اقتصادی با رشد کم‌جان و البته مفاسدی که در حوزه تأمین اجتماعی وجود دارد نیز باعث شده است تا این عامل در جایگاه چهارم بین ۲۱ مانع اصلی در محیط کسب‌وکار ظاهر شود.

جدول ۴. برآیند (میانگین وزنی) ارزیابی تشکل‌های مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار ایران در تابستان ۱۳۹۵ و مقایسه با چهار فصل قبل

تابستان ۱۳۹۵		بهار ۱۳۹۵		تابستان ۱۳۹۴		تابستان ۱۳۹۳		تابستان ۱۳۹۲		مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار (به ترتیب ارزیابی نامساعد در تابستان ۱۳۹۵)
رتبه	ارزیابی	رتبه	ارزیابی	رتبه	ارزیابی	رتبه	ارزیابی	رتبه	ارزیابی	
۱	۷/۵۸	۱	۷/۹۰	۱	۷/۷۰	۱	۷/۶۶	۱	۷/۸۰	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها
۲	۷/۳۱	۲	۷/۲۷	۲	۷/۲۶	۲	۷/۲۲	۴	۷/۱۰	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی
۳	۷/۱۵	۳	۷/۲۰	۳	۶/۸۰	۶	۶/۳۶	۷	۶/۶۵	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی
۴	۶/۸۹	۶	۶/۴۷	۵	۶/۴۵	۳	۶/۴۹	۶	۶/۷۲	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
۵	۶/۸۵	۴	۶/۸۹	۴	۶/۵۸	۵	۶/۴۲	۵	۶/۸۰	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران
۶	۶/۲۳	۵	۶/۶۹	۸	۵/۹۴	۱۴	۵/۳۸	۱۴	۵/۵۵	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران
۷	۶/۲۳	۷	۶/۳۲	۱۱	۵/۷۷	۹	۶/۱۰	۸	۶/۴۱	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری
۸	۶/۱۰	۸	۶/۱۱	۷	۶/۰۷	۷	۶/۱۲	۱۱	۶/۰۱	ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات
۹	۶/۰۳	۱۲	۵/۶۸	۱۴	۵/۵۹	۱۱	۵/۶۸	۱۰	۶/۳۴	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار
۱۰	۵/۹۰	۱۰	۵/۹۹	۱۲	۵/۷۳	۱۵	۵/۲۰	۱۶	۵/۳۹	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی
۱۱	۵/۸۰	۱۵	۵/۶۰	۹	۵/۸۹	۱۲	۵/۶۰	۱۵	۵/۵۲	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار
۱۲	۵/۷۸	۱۱	۵/۸۱	۱۰	۵/۸۴	۱۰	۶/۰۹	۹	۶/۳۶	قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی
۱۳	۵/۷۲	۹	۶/۰۶	۶	۶/۴۳	۴	۶/۴۷	۳	۷/۴۱	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان
۱۴	۵/۷۱	۱۴	۵/۶۴	۱۵	۵/۴۶	۱۳	۵/۴۹	۱۳	۵/۹۲	زیاد بودن تعطیلات رسمی
۱۵	۵/۶۰	۱۳	۵/۶۷	۱۶	۵/۳۰	۱۷	۵/۰۲	۱۲	۵/۹۳	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه
۱۶	۵/۵۹	۱۶	۵/۵۸	۱۳	۵/۶۷	۸	۶/۱۰	۲	۷/۵۳	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
۱۷	۵/۴۱	۱۷	۵/۵۶	۱۸	۵/۱۰	۱۹	۴/۶۸	۱۷	۵/۱۰	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار
۱۸	۵/۲۳	۲۰	۵/۰۱	-	-	-	-	-	-	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده
۱۹	۵/۱۷	۱۹	۵/۱۸	-	-	-	-	-	-	فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز
۲۰	۵/۱۶	۱۸	۵/۴۴	۱۷	۵/۲۳	۲۰	۴/۶۲	۱۸	۵/۰۵	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
۲۱	۴/۹۲	۲۲	۴/۶۹	۲۰	۴/۶۷	۱۶	۵/۰۸	۲۰	۴/۷۷	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل
۲۲	۴/۸۸	۲۱	۴/۸۷	۱۹	۴/۸۳	۱۸	۴/۸۷	۱۹	۴/۸۰	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
۲۳	۳/۸۰	۲۳	۴/۰۰	۲۱	۳/۷۵	۲۱	۴/۲۵	۲۱	۳/۶۶	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق
۵/۹۳		۵/۹۷		۵/۸۱		۵/۷۶		۶/۰۴		میانگین کل (۲۱ مؤلفه)

ب) شاخص ارزیابی استانی

میانگین ارزیابی مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار به تفکیک استان‌ها (شامل تشکل‌های سراسری) در تابستان ۱۳۹۵ در نمودار ۲ ترسیم شده است. همان‌طور که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود در تابستان ۱۳۹۵ به ترتیب استان‌های قزوین، آذربایجان غربی، بوشهر، گلستان و قم به‌عنوان استان‌های دارای نامساعدترین محیط کسب‌وکار ارزیابی شده‌اند. اما استان‌های گیلان، چهارمحال و بختیاری، اردبیل و مازندران به ترتیب به نسبت مساعدترین محیط ارزیابی شده‌اند. شایان ذکر است که میانگین ارزیابی مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار تشکل‌های سراسری ۵/۶۱ است که از میانگین ساده ارزیابی اکثر استان‌ها کمتر است (جدول ۵). این امر می‌تواند نشانگر آن باشد که شرایط محیط کسب‌وکار برای بنگاه‌های بزرگ بهتر از بنگاه‌های کوچک است.

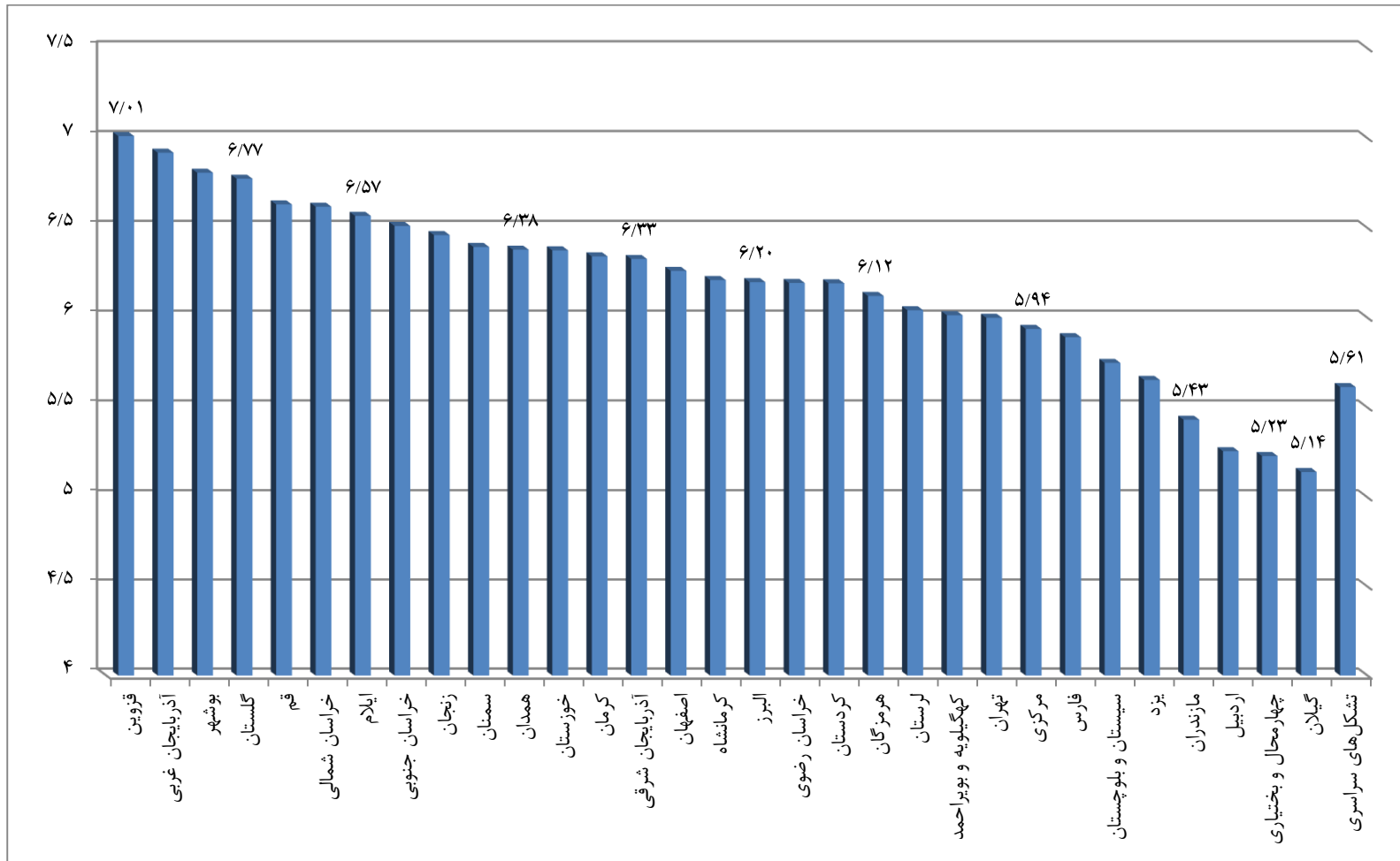
در جدول ۵ نتیجه ارزیابی تشکل‌های اقتصادی از ۲۱ مؤلفه محیط کسب‌وکار در طول دوره‌های (بهار ۱۳۹۲ الی تابستان ۱۳۹۵) به تفکیک استان‌ها (شامل تشکل‌های سراسری) نشان داده شده است. براساس میانگین کل دوره مذکور، وضعیت استان‌های بوشهر، کهگیلویه و بویراحمد، البرز و همدان در مقایسه با دیگر استان‌ها نامناسب‌تر و وضعیت استان‌های اردبیل، گیلان، یزد و مرکزی مناسب‌تر ارزیابی شده است.

در جدول ۶ نیز نتیجه ارزیابی تشکل‌های اقتصادی از ۲۳ مؤلفه محیط کسب‌وکار در تابستان ۱۳۹۵ به تفکیک استان‌ها (شامل تشکل‌های سراسری) و میانگین ارزیابی نهایی هر مؤلفه نشان داده شده است. تفاوت در ترتیب مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در این جدول با ترتیب مؤلفه‌ها در جدول ۴ نشان می‌دهد که برخی از مؤلفه‌ها برای استان‌ها نسبت به تشکل‌های سراسری اهمیت بیشتری دارند مانند مؤلفه «نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی» که برای تشکل‌های استانی اهمیت بیشتری دارند. براساس ارزیابی تابستان ۱۳۹۵ مؤلفه «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها» در همه استان‌ها به‌استثنای مرکزی بالاتر از ۶ است.

براساس ارزیابی تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در این ارزیابی در تابستان ۱۳۹۵ مؤلفه «نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی» در اکثر استان‌ها (حدود ۷۰ درصد از استان‌ها) بالاتر از ۶/۵ است. با وجود آنکه تشکل‌های اقتصادی مشارکت‌کننده در این ارزیابی، مؤلفه «ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل» را به نسبت مساعدتر از بقیه مؤلفه‌ها ارزیابی می‌کنند، اما در استان‌های مختلف این ارزیابی متفاوت است به طوری که در استان‌های خراسان شمالی، خراسان جنوبی، بویراحمد و قزوین بالاتر از رقم ۶ گزارش شده است که نشان‌دهنده لزوم توجه بیشتر به این مؤلفه در استان‌های مذکور است.

نمودار ۲. مقایسه ارزیابی تشکل‌های استانی از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار
(شامل تشکل‌های سراسری) در تابستان ۱۳۹۵

جدول ۵. ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در فصول گذشته به تفکیک استان‌ها (شامل تشکلهای سراسری) و به ترتیب ارزیابی کل دوره‌ها

میانگین کل ۱۳۹۵-۱۳۹۰	۱۳۹۵		۱۳۹۴				۱۳۹۳					۱۳۹۲				استان		
	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	سال	زمستان	پاییز		تابستان	بهار
۶/۹۱	۶/۸۱	۸/۳۰	۷/۵۹	۸/۱۵	۸/۴۹	۶/۳۵	۷/۳۵	۶/۶۳	۷/۰۵	۶/۷۰	۶/۵۸	۶/۲۰	۶/۵۰	۶/۵۸	۶/۰۷	۶/۹۹	۶/۳۷	یوشهر
۶/۷۱	۶/۰۱	۷/۷۳	۷/۰۱	۷/۰۴	۷/۴۰	۷/۱۶	۶/۴۵	۶/۸۳	۶/۹۱	۶/۶۸	۷/۶۲	۶/۱۰	۶/۴۵	۵/۹۸	۷/۱۳	۶/۹۷	۵/۷۳	کهگیلویه و بویراحمد
۶/۶۴	۶/۲۰	۶/۸۳	۷/۱۳	۶/۲۶	۶/۶۱	۷/۹۱	۷/۷۳	۶/۲۹	۷/۳۵	۶/۲۳	۵/۷۵	۵/۸۴	۶/۹۷	۷/۱۵	۷/۶۲	۷/۷۶	۵/۳۶	البرز
۶/۴۸	۶/۳۸	۵/۹۲	۶/۴۵	۶/۸۵	۶/۷۲	۶/۱۵	۶/۰۷	۶/۱۲	۵/۶۳	۶/۰۶	۶/۱۳	۶/۶۶	۶/۰۹	۶/۰۲	۵/۷۸	۶/۱۴	۶/۴۳	همدان
۶/۴۷	۶/۲۱	۶/۱۳	۶/۴۶	۵/۹۵	۵/۷۷	۷/۰۷	۷/۰۷	۶/۷۰	۷/۰۸	۶/۵۲	۶/۴۶	۶/۷۵	۶/۷۶	۶/۴۱	۷/۵۹	۶/۴۶	۶/۵۹	کرمانشاه
۶/۴۵	۶/۶۲	۶/۸۷	۶/۶۰	۶/۲۰	۶/۷۹	۶/۴۱	۶/۹۹	۶/۶۱	۶/۵۸	۶/۸۳	۶/۹۳	۶/۱۱	۶/۲۷	۶/۵۳	۵/۹۱	۶/۷۰	۵/۹۳	خراسان شمالی
۶/۴۲	۵/۴۳	۶/۱۷	۶/۲۷	۶/۱۲	۶/۳۶	۶/۳۹	۶/۲۱	۶/۲۸	۶/۱۲	۶/۱۹	۶/۲۸	۶/۴۴	۶/۵۸	۶/۷۶	۶/۹۰	۶/۳۲	۶/۳۳	مازندران
۶/۳۶	۶/۵۱	۶/۸۱	۶/۳۲	۶/۹۱	۶/۴۰	۶/۱۰	۵/۸۵	۶/۲۵	۶/۰۶	۶/۱۶	۶/۸۹	۵/۹۱	۶/۳۶	۶/۷۰	۶/۰۵	۶/۵۶	۶/۱۴	خراسان جنوبی
۶/۳۳	۶/۰۴	۶/۸۶	۶/۶۰	۶/۳۳	۷/۰۷	۶/۱۶	۶/۸۵	۶/۵۰	۶/۴۳	۶/۷۱	۶/۱۵	۶/۷۱	۵/۸۹	۶/۱۵	۶/۰۷	۵/۸۳	۵/۵۰	لرستان
۶/۳۱	۶/۵۷	۷/۳۷	۷/۱۱	۶/۶۲	۷/۴۶	۷/۰۲	۷/۳۳	۵/۹۷	۶/۶۶	۶/۶۰	۵/۴۴	۵/۱۸	۶/۳۰	۶/۷۲	۵/۰۶	۷/۵۷	۵/۸۳	ایلام
۶/۳۰	۶/۱۹	۵/۸۱	۶/۷۳	۶/۲۴	۷/۱۹	۷/۳۵	۶/۱۳	۶/۹۴	۶/۸۶	۷/۲۱	۷/۲۸	۶/۴۲	۶/۴۱	۶/۵۵	۶/۲۴	۶/۵۰	۶/۳۵	کردستان
۶/۲۸	۶/۹۲	۶/۶۹	۶/۳۴	۶/۴۶	۶/۸۱	۵/۸۹	۶/۲۲	۶/۱۸	۶/۵۷	۵/۸۱	۶/۲۴	۶/۱۱	۶/۱۶	۶/۷۴	۵/۹۱	۵/۶۳	۶/۳۴	آذربایجان غربی
۶/۲۶	۵/۸۹	۶/۲۳	۶/۳۴	۶/۴۲	۶/۶۴	۶/۰۴	۶/۲۵	۵/۹۹	۵/۴۱	۶/۱۶	۶/۱۷	۶/۲۱	۶/۱۳	۶/۰۲	۵/۸۵	۶/۴۷	۶/۱۸	فارس
۶/۲۴	۶/۳۳	۶/۷۰	۶/۲۶	۶/۴۴	۶/۵۸	۵/۷۹	۶/۲۴	۶/۱۵	۶/۱۲	۶/۵۲	۵/۶۷	۶/۲۸	۵/۹۳	۶/۰۲	۶/۱۷	۵/۷۶	۵/۷۷	آذربایجان شرقی
۶/۲۳	۶/۲۶	۶/۰۸	۶/۴۹	۶/۵۶	۶/۶۱	۶/۲۰	۶/۵۷	۶/۱۸	۶/۳۵	۶/۲۵	۵/۷۱	۶/۳۹	۶/۱۷	۵/۹۵	۶/۵۹	۶/۲۸	۵/۸۷	اصفهان
۶/۲۱	۶/۳۴	۶/۲۱	۶/۰۰	۵/۹۳	۶/۷۱	۵/۷۵	۵/۵۹	۵/۷۸	۵/۱۱	۶/۱۳	۶/۴۲	۵/۴۵	۶/۳۱	۶/۲۲	۶/۳۵	۶/۳۷	۶/۲۹	کرمان
۶/۲۱	۶/۷۷	۷/۰۵	۶/۰۳	۶/۱۴	۶/۲۵	۵/۷۶	۵/۹۷	۵/۹۲	۵/۹۵	۵/۹۶	۶/۱۲	۵/۶۶	۶/۰۲	۵/۴۶	۵/۹۹	۶/۲۴	۶/۳۹	گلستان
۶/۱۶	۵/۲۳	۵/۲۴	۵/۵۶	۵/۲۲	۵/۰۵	۶/۱۴	۵/۸۴	۶/۱۶	۶/۱۸	۶/۴۰	۵/۶۸	۶/۴۰	۵/۸۹	۶/۵۸	۶/۱۴	۶/۰۳	۴/۸۳	چهارمحال و بختیاری
۶/۱۲	۶/۱۲	۵/۸۵	۶/۰۱	۵/۷۰	۶/۰۳	۶/۴۷	۵/۸۲	۵/۹۲	۵/۸۶	۵/۸۹	۶/۰۶	۵/۸۸	۵/۸۲	۶/۲۷	۵/۸۸	۵/۶۱	۵/۵۲	هرمزگان
۶/۰۵	۶/۶۳	۶/۲۶	۶/۲۷	۶/۵۱	۵/۷۵	۵/۹۵	۶/۸۸	۶/۱۱	۶/۱۲	۶/۴۷	۵/۷۹	۶/۰۸	۶/۲۰	۵/۵۳	۷/۱۲	۵/۶۳	۶/۵۱	قم
۶/۰۳	۶/۳۷	۵/۸۹	۶/۳۶	۶/۳۸	۶/۱۱	۶/۴۷	۶/۴۸	۶/۴۷	۶/۸۱	۵/۸۱	۶/۸۲	۶/۴۶	۵/۵۵	۵/۳۱	۵/۸۳	۵/۳۳	۵/۷۳	خوزستان
۶/۰۰	۶/۳۹	۵/۹۱	۶/۰۳	۶/۱۴	۵/۶۱	۵/۹۵	۶/۴۱	۶/۰۰	۶/۵۴	۶/۱۴	۵/۲۳	۶/۰۰	۶/۰۷	۵/۶۹	۶/۰۰	۶/۳۳	۶/۲۸	سمنان
۵/۹۹	۶/۱۹	۶/۰۴	۵/۸۶	۶/۰۸	۵/۵۲	۵/۹۹	۵/۸۴	۶/۲۰	۶/۰۶	۶/۲۲	۶/۲۳	۶/۱۸	۵/۷۰	۵/۴۵	۵/۶۲	۵/۹۴	۵/۸۰	خراسان رضوی
۵/۹۸	۷/۰۱	۵/۸۶	۶/۰۹	۷/۱۵	۵/۶۹	۵/۴۷	۶/۰۵	۵/۴۸	۶/۳۳	۵/۰۰	۵/۶۳	۴/۹۷	۵/۸۴	۶/۰۷	۵/۶۴	۵/۷۵	۵/۸۸	قزوین
۵/۹۷	۶/۰۰	۶/۰۱	۶/۰۹	۶/۴۹	۶/۱۹	۶/۰۸	۵/۵۸	۵/۸۷	۶/۲۴	۵/۶۳	۵/۴۲	۶/۲۰	۵/۹۷	۵/۹۳	۵/۷۲	۶/۳۳	۵/۹۱	تهران
۵/۹۴	۵/۷۵	۵/۸۸	۵/۲۸	۵/۷۱	۴/۲۷	۵/۳۵	۵/۸۰	۵/۹۶	۵/۸۳	۵/۴۰	۶/۱۴	۶/۴۶	۶/۰۸	۵/۳۹	۶/۰۳	۶/۹۹	۵/۹۳	سیستان و بلوچستان
۵/۷۷	۶/۴۶	۷/۰۳	۵/۹۹	۵/۹۹	۶/۴۳	۵/۶۲	۵/۹۱	۵/۵۳	۵/۵۱	۵/۵۵	۵/۰۶	۶/۰۱	۵/۴۶	۵/۶۷	۵/۶۸	۵/۳۷	۵/۱۰	زنجان
۵/۶۹	۵/۹۴	۵/۱۳	۵/۴۴	۴/۸۴	۵/۳۳	۵/۵۴	۶/۰۶	۵/۸۸	۶/۱۳	۵/۷۶	۵/۶۶	۵/۹۷	۵/۶۳	۵/۷۱	۵/۳۹	۵/۹۹	۵/۴۲	مرکزی
۵/۴۶	۵/۶۵	۶/۰۶	۵/۳۲	۵/۲۸	۵/۰۸	۵/۴۱	۵/۴۹	۵/۴۶	۵/۵۳	۵/۲۶	۵/۸۴	۵/۲۳	۵/۲۶	۵/۴۰	۵/۴۵	۵/۳۶	۴/۸۴	یزد
۵/۱۸	۵/۱۴	۵/۲۵	۵/۶۵	۵/۸۴	۵/۵۹	۵/۵۸	۵/۶۰	۴/۸۴	۵/۱۰	۴/۸۹	۵/۰۹	۴/۲۸	۵/۱۳	۴/۸۷	۴/۸۲	۵/۲۹	۵/۵۵	گیلان
۵/۱۷	۵/۲۶	۴/۶۸	۵/۰۷	۵/۶۸	۵/۴۲	۴/۴۸	۴/۷۲	۵/۰۸	۴/۹۸	۴/۷۸	۵/۲۵	۵/۳۰	۵/۲۰	۵/۷۲	۴/۶۸	۵/۳۰	۵/۱۲	اردبیل
۵/۷۸	۵/۶۱	۵/۶۲	۵/۶۰	۵/۵۳	۵/۷۰	۵/۵۰	۵/۶۵	۵/۷۳	۵/۸۲	۵/۶۷	۵/۶۰	۵/۸۳	۵/۷۴	۵/۵۳	۵/۷۸	۵/۸۹	۵/۷۴	تشکلهای سراسری

جدول ۶. میانگین ساده ارزیابی ۲۶۱ شکل اقتصادی کشور از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در تابستان ۱۳۹۵ به تفکیک استان‌ها (شامل شکل‌های سراسری)

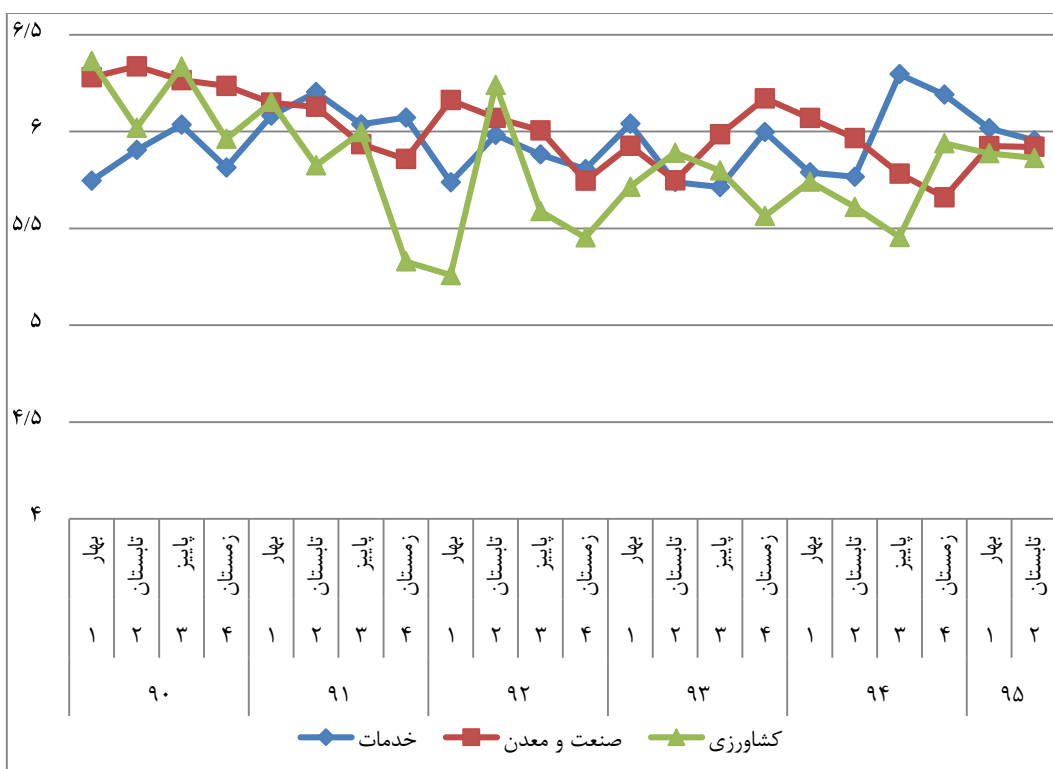
شکل‌های سراسری	گیلان	چهارمحال و بختیاری	اردبیل	مازندران	یزد	سیستان و بلوچستان	فارس	مرکزی	تهران	کهگیلویه و بویراحمد	لرستان	هرمزگان	کردستان	خراسان رضوی	البرز	کرمانشاه	اصفهان	آذربایجان شرقی	کرمان	خوزستان	همدان	سمنان	زنجان	خراسان جنوبی	ایلام	خراسان شمالی	قم	گلستان	بوشهر	آذربایجان غربی	قزوین	عنوان	
۹۲	۶	۴	۶	۷	۷	۴	۱۱	۵	۱۰	۴	۴	۴	۴	۶	۶	۳	۹	۸	۵	۸	۷	۷	۳	۳	۳	۵	۴	۵	۳	۵	۳	تعداد شکل‌های مشارکت‌کننده	
۷/۴۸	۶/۰۲	۸/۸۶	۸/۸۵	۷/۴۴	۷/۴۶	۶/۹۶	۷/۴۵	۷/۷۷	۷/۴۶	۶/۲۲	۸/۴۴	۷/۲۹	۸/۳۲	۷/۶۹	۷/۴۸	۸/۹۸	۷/۹۳	۷/۹۳	۷/۳۳	۸/۴۲	۷/۹۵	۷/۵۶	۶/۰۸	۷/۱۶	۸/۵۴	۸/۱۴	۸/۱۱	۸/۶۶	۷/۱۶	۹/۳۷	۷/۵۴	مؤلفه‌ها (به ترتیب ارزیابی نامساعد)	
۶/۶۳	۶/۲۸	۹/۱۷	۷/۳۵	۶/۰۹	۷/۰۰	۷/۲۰	۷/۹۲	۶/۹۷	۶/۲۹	۶/۹۳	۷/۹۴	۸/۰۶	۷/۳۹	۷/۲۹	۹/۱۲	۷/۳۶	۷/۵۰	۸/۳۶	۸/۴۲	۷/۱۹	۷/۶۱	۶/۹۳	۶/۰۹	۷/۰۰	۷/۲۴	۷/۲۱	۸/۵۶	۷/۲۳	۸/۱۹	۷/۴۹	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها		
۷/۴۱	۶/۴۳	۸/۶۷	۸/۴۰	۷/۱۰	۸/۴۸	۷/۰۷	۷/۷۸	۷/۳۱	۶/۵۵	۶/۶۳	۵/۹۲	۶/۳۱	۷/۸۴	۷/۶۶	۶/۴۴	۸/۴۵	۷/۵۸	۸/۲۹	۷/۹۵	۷/۸۵	۷/۳۱	۷/۱۶	۶/۳۶	۸/۲۸	۵/۹۸	۷/۱۳	۷/۰۱	۷/۸۸	۷/۴۰	۶/۳۱	۸/۳۹	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی	
۶/۸۵	۶/۲۰	۴/۵۴	۵/۵۰	۴/۷۵	۶/۳۰	۵/۵۷	۶/۸۸	۷/۹۶	۶/۰۹	۶/۸۹	۶/۲۲	۷/۵۱	۸/۳۶	۷/۰۹	۷/۷۲	۸/۵۷	۷/۰۰	۸/۳۹	۷/۴۰	۷/۹۴	۷/۴۵	۸/۸۲	۸/۷۸	۷/۰۹	۷/۹۶	۷/۸۷	۸/۹۱	۷/۷۲	۵/۳۷	۶/۴۰	۷/۶۱	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی	
۷/۲۵	۶/۴۵	۴/۳۰	۶/۰۱	۴/۵۹	۵/۸۴	۶/۳۹	۷/۴۷	۶/۰۰	۶/۸۱	۶/۷۹	۶/۳۳	۷/۵۴	۶/۸۸	۷/۹۳	۷/۰۳	۸/۶۰	۸/۷۱	۶/۵۸	۴/۷۶	۷/۳۷	۷/۷۸	۸/۵۱	۸/۵۸	۳/۸۵	۸/۲۱	۷/۱۳	۸/۵۵	۶/۷۳	۶/۹۸	۹/۲۶	۸/۱۶	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	
۵/۳۸	۵/۱۴	۴/۹۲	۵/۰۸	۶/۲۴	۵/۹۷	۶/۷۰	۶/۰۸	۵/۵۰	۵/۵۷	۷/۴۱	۶/۱۴	۶/۰۶	۶/۹۷	۶/۶۴	۷/۵۱	۸/۷۹	۷/۰۸	۷/۶۹	۶/۷۲	۶/۵۳	۵/۶۷	۷/۷۳	۸/۴۸	۸/۶۹	۶/۹۷	۶/۹۴	۹/۱۷	۶/۰۵	۷/۵۸	۶/۱۰	۷/۸۸	وجود مفاصل اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	
۶/۲۸	۶/۲۲	۷/۰۷	۵/۲۱	۵/۵۴	۷/۶۳	۵/۳۱	۵/۴۸	۶/۹۳	۵/۹۴	۳/۷۹	۵/۳۴	۵/۸۶	۷/۶۳	۶/۷۸	۶/۱۲	۴/۰۹	۶/۲۷	۷/۲۰	۶/۳۳	۵/۴۷	۷/۸۳	۷/۷۷	۶/۹۳	۸/۵۸	۷/۶۱	۷/۷۳	۵/۷۲	۶/۷۸	۵/۲۱	۷/۶۸	۷/۲۷	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران	
۶/۰۳	۵/۳۲	۵/۸۵	۳/۸۱	۶/۸۲	۶/۴۴	۵/۲۱	۵/۵۷	۶/۲۶	۴/۸۱	۶/۶۵	۷/۲۹	۶/۲۷	۶/۱۸	۷/۷۵	۵/۰۶	۶/۳۵	۵/۷۳	۶/۳۷	۵/۷۹	۶/۵۹	۷/۰۳	۶/۹۱	۴/۵۳	۵/۹۷	۷/۰۷	۶/۳۵	۶/۶۵	۷/۸۲	۷/۵۲	۷/۵۶	۷/۵۶	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	
۵/۳۲	۴/۶۲	۴/۷۷	۴/۹۹	۶/۳۰	۶/۲۹	۶/۵۰	۶/۱۷	۴/۸۹	۶/۶۶	۶/۰۸	۵/۴۴	۶/۱۹	۵/۶۹	۵/۶۶	۳/۵۲	۶/۲۱	۶/۱۵	۷/۴۴	۵/۳۷	۷/۰۷	۶/۵۵	۶/۶۲	۴/۸۸	۷/۳۱	۷/۷۲	۷/۰۰	۷/۰۴	۷/۸۴	۹/۰۵	۷/۷۵	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار		
۵/۷۸	۵/۸۳	۸/۰۹	۵/۶۲	۴/۰۶	۴/۶۸	۶/۱۰	۶/۷۷	۵/۵۳	۶/۴۱	۵/۷۹	۶/۱۹	۶/۰۳	۳/۳۷	۵/۸۳	۵/۲۵	۵/۵۳	۶/۲۸	۶/۱۵	۶/۷۷	۸/۱۶	۶/۶۸	۵/۱۷	۶/۲۷	۸/۶۳	۵/۳۶	۶/۰۶	۶/۰۴	۷/۰۰	۷/۳۵	۷/۸۴	۶/۳۲	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار	
۵/۳۰	۴/۶۶	۶/۹۸	۵/۷۰	۵/۱۰	۴/۶۴	۵/۲۳	۶/۳۳	۵/۹۲	۶/۶۳	۶/۴۰	۵/۱۹	۷/۳۶	۶/۴۲	۶/۱۱	۶/۶۴	۷/۶۵	۵/۱۰	۵/۷۰	۴/۹۰	۵/۷۴	۷/۷۶	۵/۱۷	۸/۳۵	۵/۹۲	۵/۸۶	۶/۱۳	۶/۷۲	۸/۱۸	۴/۱۴	۵/۹۲	زیاد بودن تعطیلات رسمی		
۵/۵۱	۴/۸۹	۲/۸۹	۵/۳۹	۷/۷۳	۵/۲۳	۴/۰۲	۶/۹۰	۵/۵۹	۶/۲۴	۶/۹۹	۴/۸۰	۵/۲۶	۵/۱۶	۶/۹۴	۶/۲۸	۶/۰۲	۵/۹۰	۶/۴۱	۶/۸۵	۵/۹۰	۴/۳۷	۵/۲۸	۹/۳۱	۷/۵۹	۷/۰۷	۶/۵۱	۷/۲۵	۶/۸۱	۶/۷۳	۷/۲۴	۷/۲۴	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان	
۶/۱۰	۴/۱۷	۳/۵۴	۳/۸۹	۵/۰۸	۵/۸۰	۴/۴۱	۶/۶۸	۵/۶۲	۵/۹۷	۴/۲۱	۵/۹۸	۶/۷۲	۶/۸۲	۶/۶۷	۶/۰۱	۵/۲۷	۷/۴۴	۶/۴۷	۴/۹۵	۵/۹۰	۶/۴۷	۷/۵۲	۶/۹۹	۵/۳۶	۶/۲۷	۶/۲۵	۶/۴۴	۵/۹۷	۵/۶۶	۷/۹۵	۸/۰۴	ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات	
۵/۲۹	۴/۹۲	۳/۷۰	۳/۳۰	۶/۳۴	۶/۶۲	۴/۵۰	۴/۴۷	۵/۰۶	۵/۶۹	۷/۴۳	۶/۳۴	۵/۵۲	۶/۰۱	۵/۲۹	۷/۰۷	۶/۶۹	۶/۸۹	۴/۴۴	۶/۰۰	۵/۱۶	۵/۸۱	۶/۰۵	۶/۵۸	۳/۷۶	۷/۳۰	۶/۵۹	۷/۳۹	۶/۹۲	۸/۱۷	۸/۸۴	۶/۳۶	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه	
۴/۶۳	۳/۸۵	۶/۱۵	۴/۰۷	۵/۳۲	۵/۳۵	۶/۳۹	۴/۹۴	۵/۱۵	۵/۳۲	۶/۲۷	۶/۵۷	۵/۳۸	۵/۷۷	۵/۴۰	۵/۶۶	۶/۲۷	۵/۰۴	۶/۸۰	۶/۵۳	۷/۱۱	۵/۷۵	۶/۳۸	۷/۸۲	۶/۷۰	۶/۲۷	۷/۰۶	۵/۷۰	۵/۷۴	۵/۶۶	۷/۶۳	۶/۴۱	۶/۴۱	نمای مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
۵/۲۰	۴/۴۷	۵/۸۷	۶/۲۴	۵/۲۱	۴/۹۰	۶/۲۳	۵/۷۰	۷/۳۷	۳/۹۲	۵/۳۰	۶/۰۴	۵/۵۵	۵/۱۷	۶/۰۶	۴/۷۷	۵/۰۹	۶/۷۷	۷/۹۱	۵/۶۹	۴/۷۵	۷/۳۷	۶/۶۶	۵/۸۹	۷/۵۷	۷/۲۰	۵/۹۳	۵/۹۸	۵/۳۸	۵/۷۲	۶/۴۰	۶/۴۰	تصرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار	
۵/۴۹	۵/۸۸	۴/۵۳	۴/۲۰	۶/۲۵	۶/۲۴	۷/۱۸	۶/۲۱	۵/۰۶	۵/۲۵	۵/۸۴	۶/۱۸	۶/۵۳	۵/۷۴	۶/۳۶	۵/۰۲	۴/۵۳	۴/۵۲	۶/۰۷	۵/۷۳	۶/۰۰	۵/۷۹	۴/۶۸	۶/۰۸	۶/۹۵	۶/۲۱	۵/۸۷	۵/۹۷	۶/۷۸	۵/۹۱	۷/۷۷	۷/۷۷	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه	
۵/۴۹	۶/۵۶	۳/۷۸	۵/۹۸	۳/۴۳	۴/۰۰	۴/۶۸	۵/۶۴	۴/۸۵	۶/۴۷	۷/۰۶	۵/۹۶	۵/۳۴	۴/۷۷	۶/۰۲	۵/۷۹	۴/۷۷	۶/۷۹	۴/۸۱	۶/۰۴	۷/۱۱	۶/۵۷	۵/۳۷	۵/۹۰	۷/۱۰	۵/۹۸	۶/۰۰	۵/۳۷	۷/۳۷	۷/۹۷	۷/۴۶	۶/۲۰	قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی	
۴/۴۵	۴/۶۱	۳/۵۲	۵/۸۲	۵/۳۶	۶/۷۲	۶/۷۹	۵/۸۴	۵/۲۰	۶/۳۵	۵/۹۸	۵/۴۰	۶/۲۴	۵/۵۵	۶/۴۶	۵/۰۹	۶/۷۶	۵/۴۱	۵/۳۸	۶/۷۳	۵/۳۲	۵/۳۴	۳/۰۶	۵/۷۵	۴/۸۳	۶/۰۴	۶/۸۹	۷/۰۰	۷/۱۹	۷/۳۶	۶/۰۹	۶/۰۹	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده	
۴/۳۲	۴/۴۷	۳/۵۴	۴/۰۷	۴/۵۹	۴/۲۱	۵/۹۹	۵/۷۰	۶/۳۰	۶/۶۵	۶/۱۳	۵/۲۶	۵/۲۸	۴/۹۲	۵/۸۴	۵/۷۷	۶/۴۹	۵/۵۵	۶/۴۰	۶/۲۲	۶/۳۷	۵/۷۵	۴/۷۵	۶/۲۳	۵/۳۶	۶/۳۰	۴/۴۳	۶/۱۳	۶/۸۹	۶/۰۶	۶/۸۶	۶/۸۶	فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز	
۴/۶۰	۴/۵۹	۴/۵۰	۴/۳۹	۴/۷۷	۴/۳۳	۵/۵۳	۴/۲۴	۴/۵۵	۴/۹۷	۵/۶۲	۵/۵۱	۵/۲۵	۶/۲۵	۵/۷۸	۴/۸۸	۳/۵۲	۶/۰۲	۵/۲۵	۵/۱۴	۴/۳۷	۵/۲۹	۵/۰۰	۷/۸۷	۷/۰۴	۵/۹۴	۴/۵۵	۶/۳۶	۵/۹۵	۶/۴۵	۴/۸۶	۶/۰۱	۶/۰۱	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
۴/۷۱	۳/۹۲	۲/۵۳	۴/۲۲	۳/۲۹	۴/۳۴	۴/۲۱	۴/۹۵	۵/۴۶	۵/۲۷	۶/۳۲	۵/۲۲	۵/۹۳	۵/۹۸	۵/۱۱	۴/۵۰	۵/۳۷	۵/۲۸	۵/۶۴	۵/۴۳	۵/۲۱	۴/۹۷	۵/۰۷	۵/۵۶	۶/۹۳	۵/۶۸	۵/۱۱	۴/۲۱	۵/۸۱	۴/۳۳	۶/۱۵	۶/۱۵	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل	
۳/۵۸	۲/۸۳	۲/۵۰	۲/۸۱	۳/۵۴	۲/۵۸	۲/۱۱	۳/۲۱	۴/۰۲	۴/۱۸	۴/۹۲	۳/۸۱	۴/۸۴	۳/۴۸	۴/۰۹	۴/۸۹	۳/۷۵	۴/۰۷	۴/۳۱	۴/۴۵	۴/۴۸	۴/۱۵	۴/۳۲	۲/۱۲	۲/۲۰	۴/۶۲	۵/۱۹	۴/۶۲	۴/۸۹	۴/۹۶	۲/۴۹	۵/۸۴	۵/۸۴	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق
۵/۶۱	۵/۱۴	۵/۳۳	۵/۲۶	۵/۴۳	۵/۶۵	۵/۷۵	۵/۸۹	۵/۹۴	۶/۰۰	۶/۰۱	۶/۰۴	۶/۱۲	۶/۱۹	۶/۱۹	۶/۲۰	۶/۲۱	۶/۲۶	۶/۳۳	۶/۳۴	۶/۳۷	۶/۳۸	۶/۳۹	۶/۴۶	۶/۵۱	۶/۵۷	۶/۶۲	۶/۶۳	۶/۸۱	۶/۹۲	۷/۰۱	۷/۰۱	میانگین استانی	

ج) شاخص ارزیابی بخشی

نمودار ۳ روند میانگین ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در فصول گذشته را به تفکیک بخش‌های اقتصادی نشان می‌دهد.

همان‌طور که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود ارزیابی تشکلهای بخش‌های مختلف در تابستان ۱۳۹۵ نسبت به فصل قبل تغییرات چندانی نداشته است.

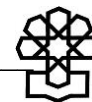
نمودار ۳. روند میانگین ارزیابی ۲۱ مؤلفه محیط کسب‌وکار به تفکیک بخش‌های مورد بررسی

جدول ۷ ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در فصل تابستان ۱۳۹۵ و فصل مشابه سال قبل را به تفکیک بخش‌های اقتصادی نشان می‌دهد.

همان‌طور که در جدول مذکور مشاهده می‌شود در تابستان ۱۳۹۵ مؤلفه «وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی» رتبه سوم را در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات دارد، اما در بخش کشاورزی رتبه پنجم را داراست.

همچنین در تابستان ۱۳۹۵ مؤلفه «عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی» رتبه هشتم را در بخش خدمات، رتبه یازدهم را در بخش صنعت و معدن و رتبه هجدهم را در بخش کشاورزی دارد. مؤلفه «قیمت‌گذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی» رتبه هشتمین

مؤلفه نامساعد را در بخش کشاورزی به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات به ترتیب رتبه پانزدهم و چهاردهم را دارد.

مؤلفه «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده» رتبه ششمین مؤلفه نامساعد را در بخش کشاورزی به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات به ترتیب رتبه بیست‌ودوم و بیست‌ویکم را دارد.

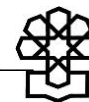
مؤلفه «فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز» رتبه هفدهمین مؤلفه نامساعد را در بخش کشاورزی به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های صنعت و معدن و خدمات رتبه نوزدهم را دارد.

مؤلفه «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده» رتبه چهاردهمین مؤلفه نامساعد را در بخش صنعت و معدن به خود اختصاص داده است. این درحالی است که این مؤلفه در بخش‌های کشاورزی و خدمات به ترتیب رتبه شانزدهم و بیستم را دارد.

در مجموع گرچه در شرایط فعلی، اولین مشکل همه بخش‌ها مربوط به تأمین مالی است، اما در مؤلفه‌های بعدی، اهمیت موانع محیط کسب‌وکار بخش‌ها از یکدیگر متفاوت می‌شود که لزوم توجه به مشکلات کسب‌وکار هر بخش توسط نهادهای متولی آن بخش را آشکارتر می‌کند.

جدول ۰۷. ارزیابی تشکلهای اقتصادی مشارکت‌کننده از مؤلفه‌های محیط کسب‌وکار در فصل تابستان ۱۳۹۵ و فصل مشابه سال قبل به تفکیک بخش‌های اقتصادی

سال-فصل		تابستان ۱۳۹۴						تابستان ۱۳۹۵					
بخش مربوطه		کشاورزی		صنعت و معدن		خدمات		کشاورزی		صنعت و معدن		خدمات	
عنوان		رتبه	شاخص	رتبه	شاخص	رتبه	شاخص	رتبه	شاخص	رتبه	شاخص	رتبه	شاخص
مشکل دریافت تسهیلات از بانکها		۱	۸/۰۲	۱	۷/۹۹	۱	۷/۴۹	۱	۷/۵۳	۱	۷/۳۳	۱	۷/۷۲
ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی		۲	۷/۶۷	۲	۷/۷۰	۲	۶/۹۵	۲	۷/۳۸	۴	۶/۹۰	۲	۷/۵۲
وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی		۶	۶/۱۷	۴	۶/۸۴	۳	۶/۸۹	۵	۶/۵۵	۳	۷/۲۰	۳	۷/۲۳
نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی		۹	۵/۹۳	۵	۶/۶۶	۶	۶/۴۴	۳	۶/۸۱	۵	۶/۸۴	۳	۶/۹۴
بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران		۸	۵/۹۷	۳	۶/۸۷	۵	۶/۵۴	۴	۶/۶۰	۲	۷/۲۳	۴	۶/۶۸
برگشت چک‌های مشتریان و همکاران		۱۰	۵/۸۸	۶	۶/۲۷	۱۲	۵/۷۷	۷	۶/۴۱	۷	۶/۲۱	۷	۶/۲۲
بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری		۱۱	۵/۵۸	۱۲	۵/۷۴	۱۰	۵/۸۲	۱۱	۵/۸۲	۱۰	۵/۹۸	۱۱	۶/۴۴
ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات		۵	۶/۱۸	۷	۶/۲۶	۸	۵/۹۴	۹	۶/۲۷	۸	۶/۲۱	۹	۶/۰۱
محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار		۱۵	۵/۱۳	۱۳	۵/۶۹	۱۴	۵/۶۳	۱۹	۵/۱۰	۱۶	۶/۴۵	۱۹	۵/۹۶
عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی		۱۸	۴/۴۷	۹	۵/۹۶	۹	۵/۸۵	۱۸	۵/۲۲	۱۱	۵/۹۱	۱۸	۶/۰۲
تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار		۱۶	۵/۰۸	۱۰	۵/۸۴	۷	۶/۰۶	۱۵	۵/۵۲	۱۲	۵/۸۹	۱۵	۵/۸۰
قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی		۳	۷/۰۱	۱۴	۵/۵۹	۱۳	۵/۷۷	۸	۶/۲۷	۱۵	۵/۷۲	۱۴	۵/۷۲
اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان		۴	۶/۴۳	۸	۶/۰۹	۴	۶/۶۲	۱۲	۵/۷۹	۹	۶/۰۵	۱۲	۵/۵۲
زیاد بودن تعطیلات رسمی		۱۳	۵/۲۰	۱۱	۵/۸۴	۱۵	۵/۲۹	۲۱	۴/۷۴	۱۳	۵/۸۳	۲۱	۵/۸۳
موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه		۱۴	۵/۱۸	۱۵	۵/۵۹	۱۷	۵/۱۶	۱۳	۵/۷۳	۲۱	۴/۹۵	۱۳	۵/۹۲
بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه		۱۲	۵/۳۹	۱۸	۵/۴۹	۱۱	۵/۸۲	۱۰	۶/۲۲	۱۶	۵/۶۶	۱۰	۵/۴۴
تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار		۲۰	۳/۹۸	۱۶	۵/۵۱	۱۸	۵/۰۸	۲۰	۵/۰۲	۱۷	۵/۳۲	۲۰	۵/۵۲
کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده													
فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز													
تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه		۱۹	۴/۲۰	۱۷	۵/۵۰	۱۶	۵/۲۶	۲۳	۴/۰۰	۱۶	۵/۲۸	۲۳	۵/۳۱
ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل		۱۷	۴/۵۱	۲۰	۴/۸۰	۱۹	۴/۶۲	۱۴	۵/۶۰	۲۰	۵/۰۲	۱۴	۴/۷۳
ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده		۷	۵/۹۷	۱۹	۴/۸۷	۲۰	۴/۵۹	۶	۶/۴۵	۲۲	۴/۴۷	۲۲	۴/۸۱
ضعف زیرساخت‌های تأمین برق		۲۱	۳/۸۷	۲۱	۴/۱۸	۲۱	۳/۵۰	۲۲	۴/۰۹	۲۳	۳/۸۸	۲۳	۳/۷۰
برآیند ارزیابی تشکلهای اقتصادی (میانگین کل ۲۱ مؤلفه)		-	۵/۶۱	-	۵/۹۷	-	۵/۷۷	-	۵/۸۱	-	۵/۸۸	-	۵/۸۸

بخش دوم - تحلیل وضعیت محیط کسب‌وکار ایران براساس نظریه عمومی کارآفرینی

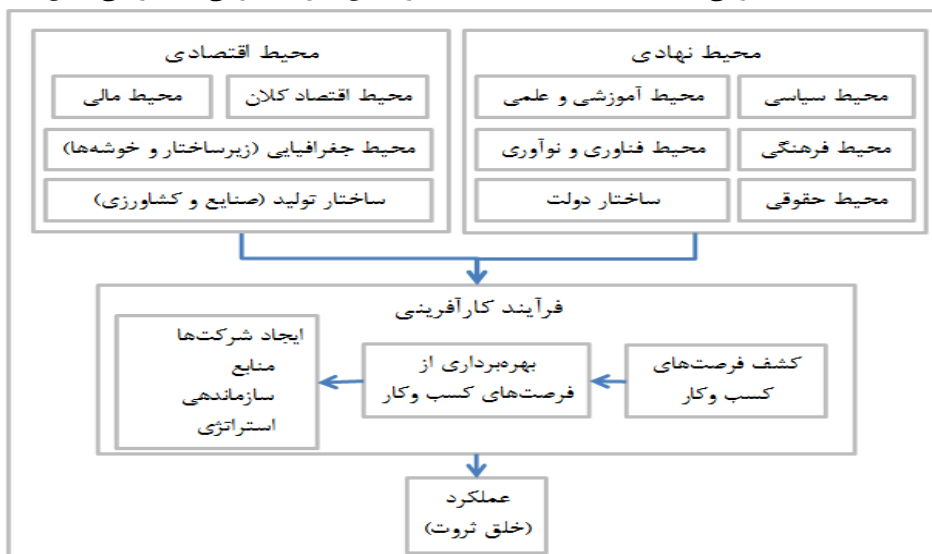
شین^۱

کارآفرینی فعالیتی شامل کشف، ارزیابی و بهره‌برداری فرصت‌ها به‌منظور معرفی محصولات و خدمات، روش‌های سازماندهی، بازارها، فرآیندها و مواد اولیه جدید، از طریق تلاش‌های سازمان‌یافته‌ای است که قبلاً صورت نگرفته است (شین و ونکاتارامن، ۲۰۰۰). کارآفرین نیز فردی است که فعالیت مذکور را انجام می‌دهد و محیط یک کارآفرین را مجموعه عواملی تشکیل می‌دهند که بر راه‌اندازی و اداره بنگاه وی تأثیر دارند؛ اما در خارج از کنترل وی قرار دارند.

بر این اساس، مؤلفه‌های مهم محیط کسب‌وکار، مجموعه عواملی هستند که بر اداره و عملکرد بنگاه‌ها در جامعه مورد مطالعه اثر می‌گذارند، اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها هستند که براساس نظریه عمومی شین می‌توان دو مجموعه عوامل محیطی معین: محیط اقتصادی و محیط نهادی را تفکیک کرد. عوامل محیط اقتصادی شامل محیط مالی، محیط اقتصاد کلان، محیط جغرافیایی (زیرساختار و خوشه‌ها) و ساختار تولید (صنایع و کشاورزی) و عوامل محیط نهادی شامل محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی، محیط آموزشی و علمی، محیط فناوری و نوآوری و ساختار دولت می‌شود. این دو مجموعه عوامل بر فرآیند کارآفرینی که در واقع نقطه آغازین کسب‌وکار است، اثر می‌گذارند. هرچه محیط کسب‌وکار (محیط نهادی و اقتصادی) شرایط بهتری داشته باشد، بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی بیشتر است و هرچه بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی در جامعه‌ای بیشتر باشد، عملکرد اقتصاد آن کشور و خلق ارزش و ثروت در آن جامعه بیشتر می‌شود (شکل ۱).

1. Shane S. A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-opportunity Nexus, Edward Elgar Publishing, 2003.

شکل ۱. مدل مفهومی بسط یافته محیط کسب و کار براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

مأخذ: اقتباس از شین، ۲۰۰۳.

به منظور ارزیابی مجموعه عوامل محیطی مورد اشاره، برای هر عامل محیطی نظریه عمومی کارآفرینی شین از مجموعه مؤلفه‌های ارزیابی تشکل‌های اقتصادی در مجموعه مطالعات فصلی پایش محیط کسب و کار یک مؤلفه نماینده انتخاب شد (به استثنای محیط آموزشی و علمی که از گزارش فصل آینده مؤلفه مناسب اضافه خواهد شد) که به عنوان عامل محیطی در جدول ۸ ذکر شده است.

بر اساس ارزیابی تشکل‌های اقتصادی، در مجموعه مطالعات فصلی پایش محیط کسب و کار که از پاییز ۱۳۸۹ توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی جریان دارد، محیط اقتصادی شرایط بدتری نسبت به محیط نهادی دارد. در محیط اقتصادی به ترتیب محیط مالی و محیط اقتصاد کلان و پس از آنها ساختار تولید (صنایع و کشاورزی) و در آخر محیط جغرافیایی (زیرساختار) دارای نامساعدترین شرایط در محیط کسب و کار اقتصاد ایران ارزیابی شده‌اند. در محیط نهادی به ترتیب ساختار دولت، محیط سیاسی، محیط حقوقی، محیط فرهنگی و سپس محیط فناوری و نوآوری نامساعدترین شرایط را در محیط کسب و کار اقتصاد کشور دارند.

جدول ۸. ارزیابی محیط کسب و کار براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین

میانگین کل ۱۳۹۰-۱۳۹۵	۱۳۹۵		۱۳۹۴				۱۳۹۳				۱۳۹۲				عامل محیطی	محیط	مجموعه محیطی
	تابستان	بهار	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	پاییز	تابستان	بهار	زمستان	پاییز	تابستان	بهار			
۷/۷۰	۷/۵۸	۷/۹۰	۷/۷۵	۷/۷۶	۷/۷۰	۷/۶۸	۷/۸۲	۷/۵۲	۷/۶۶	۷/۵۹	۷/۴۶	۷/۴۵	۷/۸۰	۷/۵۴	مشکل دریافت تسهیلات از بانکها	محیط مالی	محیط اقتصادی
۷/۱۷	۷/۳۱	۷/۲۷	۷/۲۳	۷/۳۹	۷/۲۶	۷/۰۲	۷/۴۴	۷/۱۹	۷/۲۲	۷/۲۶	۶/۹۷	۶/۹۶	۷/۱۰	۷/۰۴	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی		
۷/۴۳	۷/۴۴	۷/۵۹	۷/۴۹	۷/۵۸	۷/۴۸	۷/۳۵	۷/۶۳	۷/۳۵	۷/۴۴	۷/۴۳	۷/۲۱	۷/۲۱	۷/۴۵	۷/۲۹	میانگین دو عامل		
۶/۷۲	۵/۵۹	۵/۵۸	۵/۵۶	۵/۶۳	۵/۶۷	۵/۸۱	۶/۰۰	۵/۹۵	۶/۱۰	۶/۷۴	۶/۶۵	۶/۷۸	۷/۵۳	۷/۵۵	بی ثباتی در قیمت مواد اولیه	محیط اقتصاد کلان	
۵/۷۷	۵/۸۰	۵/۶۰	۵/۸۸	۵/۹۴	۵/۸۹	۵/۸۵	۵/۹۵	۵/۹۷	۵/۶۰	۵/۷۷	۵/۶۵	۵/۷۹	۵/۵۲	۵/۴۹	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار	ساختار تولید (صنایع و کشاورزی)	
۴/۹۳	۴/۸۸	۴/۸۷	۴/۹۶	۴/۸۰	۴/۸۳	۴/۹۲	۵/۱۴	۴/۸۵	۴/۸۷	۴/۹۶	۴/۸۲	۵/۱۰	۴/۸۰	۴/۸۴	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف کننده		
۵/۳۵	۵/۳۴	۵/۲۳	۵/۴۲	۵/۳۷	۵/۳۶	۵/۳۹	۵/۵۵	۵/۴۱	۵/۲۴	۵/۳۶	۵/۲۴	۵/۴۴	۵/۱۶	۵/۱۷	میانگین دو عامل		
۴/۸۲	۴/۹۲	۴/۶۹	۴/۹۸	۴/۹۴	۴/۶۷	۴/۸۷	۴/۸۹	۴/۸۲	۵/۰۸	۵/۰۷	۴/۶۹	۴/۸۱	۴/۷۷	۴/۵۸	ضعف زیرساخت‌های حمل و نقل	محیط جغرافیایی (زیرساخت‌ها)	
۶/۰۸	۵/۸۲	۵/۷۷	۵/۸۶	۵/۸۸	۵/۷۹	۵/۸۵	۶/۰۲	۵/۸۸	۵/۹۷	۶/۱۵	۵/۹۵	۶/۰۶	۶/۲۳	۶/۱۵	ارزیابی محیط اقتصادی		
۶/۶۷	۷/۱۵	۷/۲۰	۶/۸۶	۷/۰۴	۶/۸۰	۶/۷۹	۷/۱۱	۶/۶۷	۶/۳۶	۶/۸۱	۶/۴۳	۶/۶۳	۶/۶۵	۶/۳۰	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی	محیط سیاسی	
۶/۲۷	۶/۲۳	۶/۳۲	۶/۰۹	۶/۱۱	۵/۷۷	۶/۰۰	۶/۰۲	۵/۹۷	۶/۱۰	۶/۲۸	۶/۰۷	۶/۳۴	۶/۴۱	۶/۵۱	بی ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری	محیط حقوقی	
۶/۰۶	۶/۱۰	۶/۱۱	۶/۱۷	۶/۳۴	۶/۰۷	۶/۱۳	۶/۳۲	۶/۰۴	۶/۱۲	۶/۱۷	۵/۹۵	۶/۱۱	۶/۰۱	۵/۶۴	ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات		
۶/۱۶	۶/۱۷	۶/۲۲	۶/۱۳	۶/۲۳	۵/۹۲	۶/۰۷	۶/۱۷	۶/۰۰	۶/۱۱	۶/۲۳	۶/۰۱	۶/۲۲	۶/۲۱	۶/۰۸	میانگین دو عامل		
۵/۱۴	۵/۱۶	۵/۴۴	۵/۲۸	۵/۴۸	۵/۲۳	۵/۰۹	۵/۲۷	۵/۲۰	۴/۶۲	۵/۳۷	۴/۸۹	۵/۲۰	۵/۰۵	۴/۷۶	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه	محیط فرهنگی	
۶/۷۱	۶/۸۵	۶/۸۹	۶/۹۲	۷/۲۳	۶/۵۸	۶/۷۸	۶/۸۳	۶/۲۶	۶/۴۲	۶/۶۹	۶/۶۵	۶/۵۹	۶/۸۰	۶/۵۶	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به موقع بدهی خود به پیمانکاران	ساختار دولت	
۵/۳۲	۵/۱۷	۵/۱۸	۵/۴۳	۵/۵۲	۵/۳۲	۵/۳۲	۵/۳۲	۵/۳۲	۵/۳۲	۵/۳۲	۵/۳۲	۵/۳۲	۵/۳۲	۵/۳۲	فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز*	محیط فناوری و نوآوری	
۵/۱۰	۵/۲۳	۵/۰۱	۵/۰۸	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	۵/۱۰	کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش دیده*	محیط آموزشی و علمی	
۵/۶۹	۵/۹۵	۵/۹۹	۵/۹۵	۶/۱۰	۵/۸۲	۵/۸۶	۵/۹۷	۵/۷۶	۵/۶۶	۵/۹۲	۵/۷۳	۵/۸۴	۵/۸۶	۵/۶۹	ارزیابی محیط نهادی		
۵/۹۲	۵/۸۹	۵/۸۸	۵/۹۱	۵/۹۹	۵/۸۱	۵/۸۶	۵/۹۹	۵/۸۲	۵/۸۱	۶/۰۴	۵/۸۴	۵/۹۵	۶/۰۴	۵/۹۲	ارزیابی محیط کسب و کار (از ۱۰ بدترین ارزیابی)		

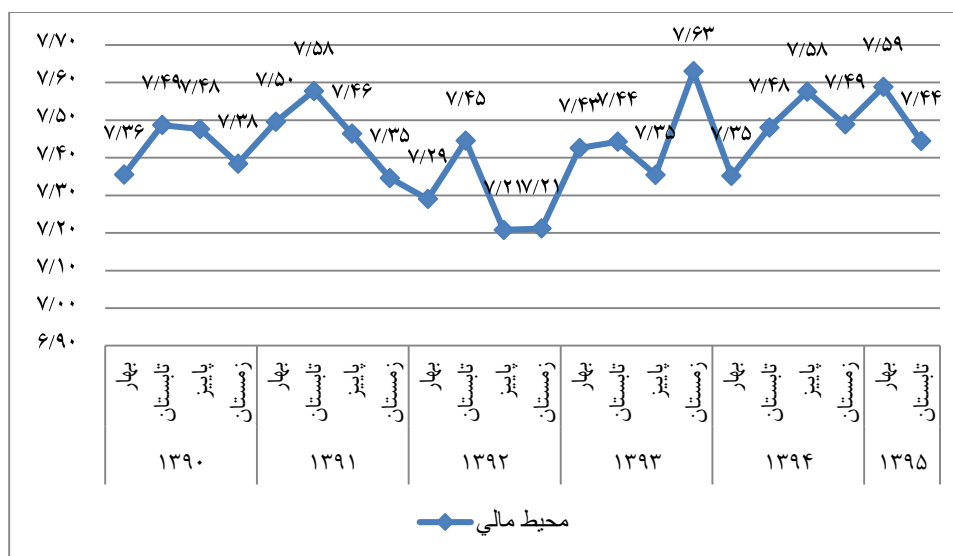
* در دوره بهار ۱۳۹۲ الی تابستان ۱۳۹۴ برابر با میانگین نظرسنجی یکسال گذشته برآورد شده است.

تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور طی بیست‌وسومین دوره پایش محیط کسب‌وکار توسط مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، «محیط مالی نامناسب» را به‌عنوان مشکل اول محیط کسب‌وکار ارزیابی کرده‌اند (جدول ۸). «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها» و «ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی» به‌عنوان شاخص‌هایی برای محیط مالی محسوب می‌شوند که در زمره مهمترین موانع فعالین کسب‌وکار ارزیابی شده‌اند.

نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی خود به تنهایی می‌تواند نشانگر نامناسب بودن محیط مالی در کشور باشد. گرچه ممکن است بنگاه‌ها به‌لحاظ مدیریت مالی و بودجه‌بندی خود عملکرد مناسبی نداشته باشند، اما بالا بودن نرخ تأمین سرمایه به‌عنوان متغیری که در نظام بازار آزاد و خارج بنگاه تعیین می‌شود، نشان می‌دهد که سازوکارهای حاکم بر اقتصاد در جهت ارتقای محیط کسب‌وکار نیستند. سازوکارهایی که ریشه در سیاستگذاری مالی نادرست دولت و عملکرد نامطلوب نظام مالی و بانکی و بازار سرمایه دارد.

روند تغییرات مؤلفه محیط مالی در شاخص پایش محیط کسب‌وکار در نمودار ۴ ارائه شده است. همان‌طور که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود در فصل تابستان ۱۳۹۵ محیط مالی نسبت به فصل قبل اندکی مساعدتر ارزیابی شده است.

نمودار ۴. روند ارزیابی محیط مالی در شاخص پایش

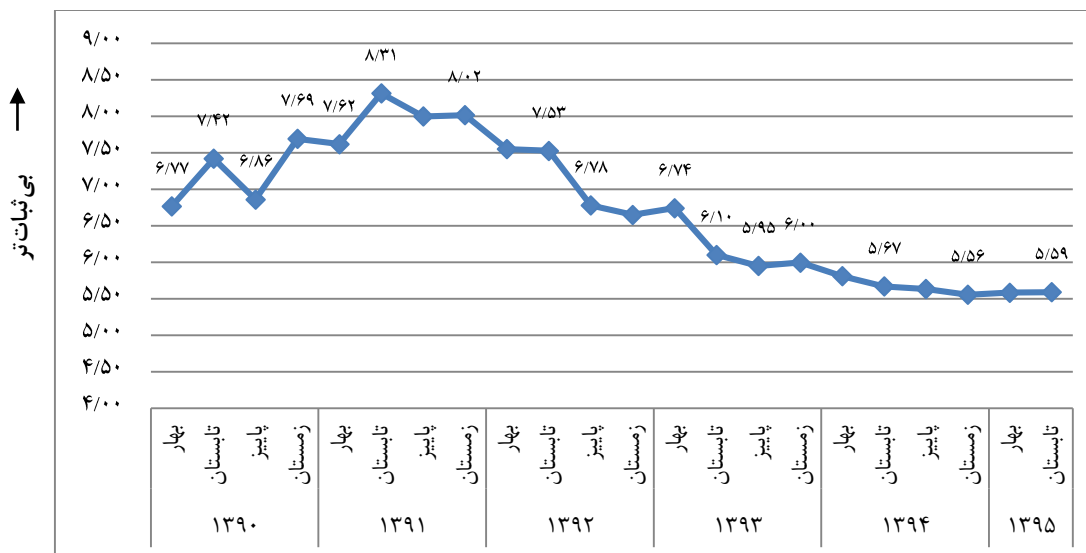
محیط اقتصاد کلان بی‌ثبات به‌عنوان دومین مانع محیط کسب‌وکار کشور در میانگین کل، ارزیابی شده است. کسب‌وکارها به ثبات و امنیت و قابلیت پیش‌بینی‌پذیری آینده در اقتصاد نیاز دارند. «بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه» یکی از عوامل نشان‌دهنده بی‌ثباتی در محیط اقتصاد کلان است. این مؤلفه در تابستان ۱۳۹۵ نسبت به فصل قبل تغییرات قابل توجهی ندارد، اما روند مؤلفه مذکور نشان می‌دهد که

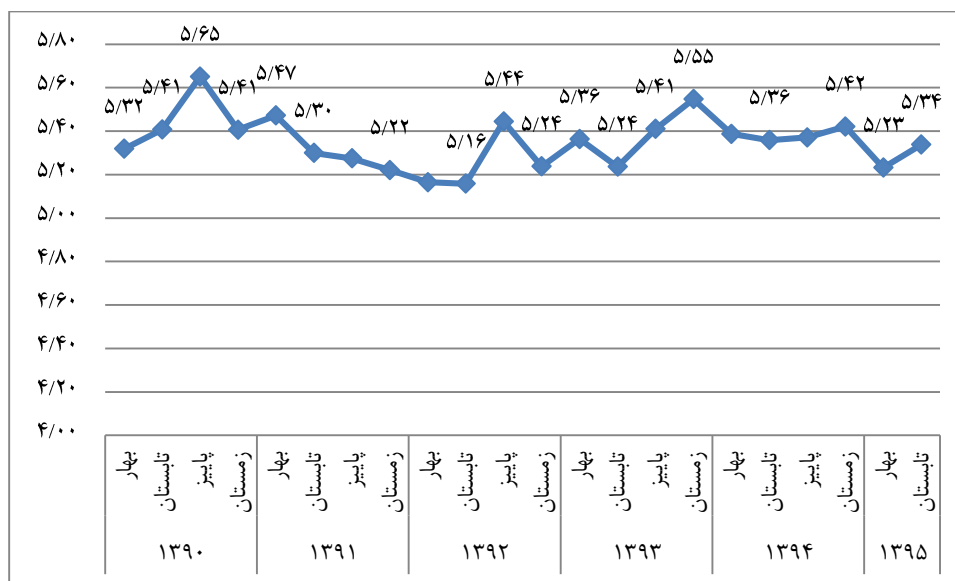
محیط اقتصاد کلان از تابستان ۱۳۹۱ به بعد به تدریج از ثبات بیشتری برخوردار شده است (نمودار ۵).

نمودار ۵. روند ارزیابی محیط اقتصاد کلان (مشکل بی ثباتی در قیمت مواد اولیه) در شاخص پایش

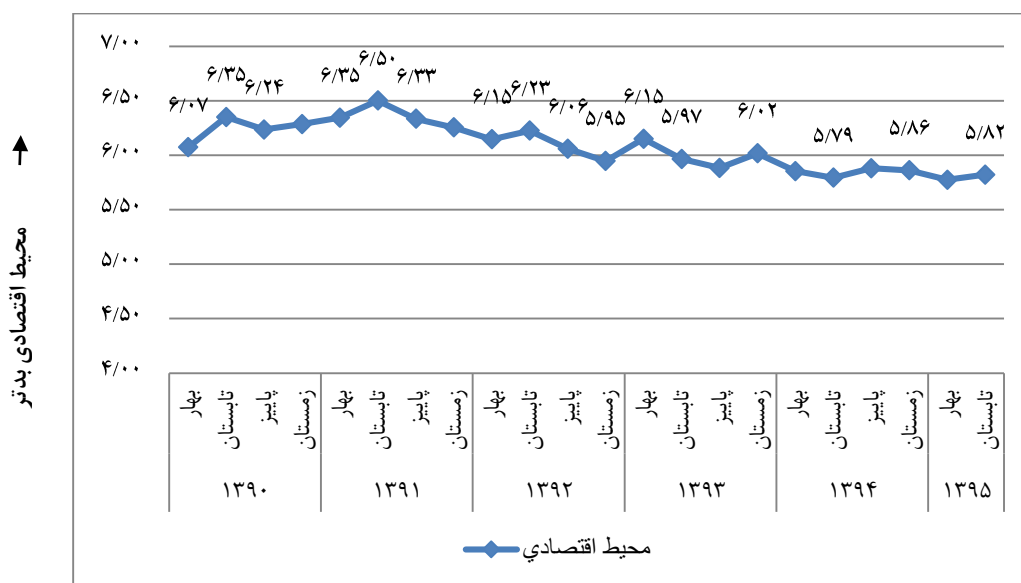
ساختار تولید به عنوان جزء دیگر محیط کسب و کار از اهمیت بالایی برخوردار است. اگر مؤلفه «تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار» را به عنوان عامل محیطی ساختار تولید در بخش صنعت و معدن و «ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف کننده کشاورزی» به عنوان عامل محیطی ساختار تولید در بخش کشاورزی در نظر بگیریم می توان با میانگین گیری، ارزیابی هر چند غیردقیق از ساختار تولید به دست آورد. عوامل بسیار دیگری نیز وجود دارند که از ویژگی های ساختار تولید در بخش کشاورزی و صنعت هستند که در اینجا قابل ارزیابی نیستند مانند سطح مقیاس تولید در بخش کشاورزی یا وابستگی صنایع به واردات مواد اولیه. ارزیابی تشکلهای اقتصادی سراسر کشور از ساختار تولید از بهار ۱۳۹۰ تا تابستان ۱۳۹۵ روند نسبتاً ثابتی را حول خط (۵/۴۰ از ۱۰) نشان می دهد (نمودار ۶).

نمودار ۶. روند ارزیابی ساختار تولید در شاخص پایش محیط کسب‌وکار

در مجموع محیط اقتصادی از نظر تشکل‌های اقتصادی مورد بررسی در بیست‌وسومین دوره پایش محیط کسب‌وکار، از شرایط مناسبی برخوردار نیست (۵/۸۲ از ۱۰).

نمودار ۷. روند ارزیابی محیط اقتصادی در شاخص پایش محیط کسب‌وکار

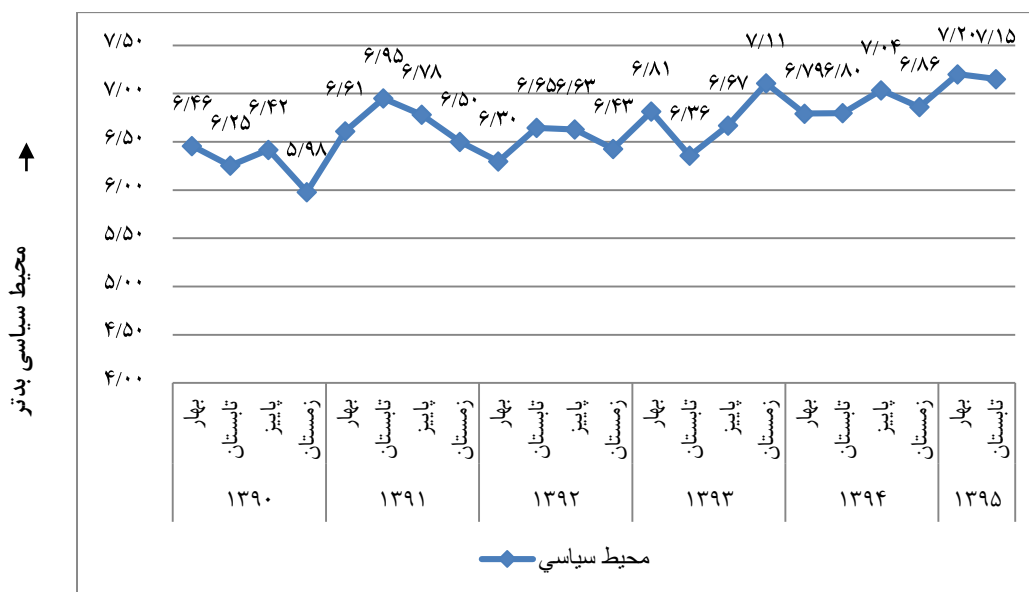

محیط سیاسی یکی از اجزای مهم محیط کسب‌وکار محسوب می‌شود. وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی را می‌توان به‌عنوان شاخصی برای این جزء از محیط کسب‌وکار تلقی کرد. نمودار ۸ روند تغییرات ارزیابی محیط سیاسی (وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی) در شاخص پایش محیط کسب‌وکار را نشان می‌دهد. همان‌طور که در نمودار مذکور مشاهده می‌شود روند کلی شاخص مؤلفه مذکور صعودی است. این ارزیابی لزوم توجه خاص دولت و مجلس به این مسئله را نشان می‌دهد.

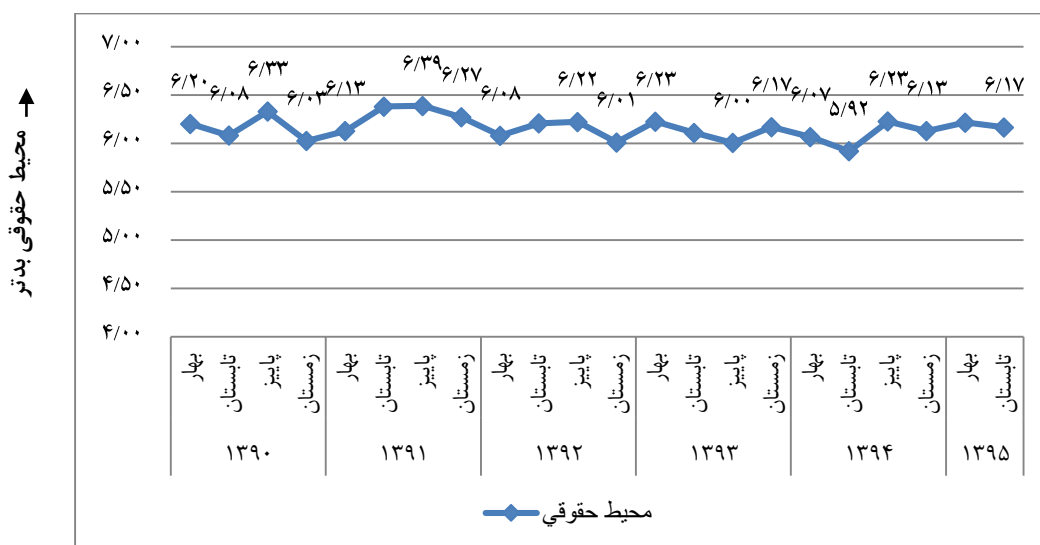
نمودار ۸. روند ارزیابی محیط سیاسی (وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی)

در شاخص پایش محیط کسب‌وکار

محیط حقوقی به‌عنوان جزئی مهم از محیط کسب‌وکار مطرح است که دو مؤلفه «بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری» و «ضعف دادسراها در رسیدگی مؤثر به شکایات‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات» از زمره مؤلفه‌هایی هستند که از ساختار قانونی و حقوقی جامعه ریشه می‌گیرند و بر محیط کارآفرین تأثیر دارند. این مؤلفه در پایش محیط کسب‌وکار تابستان ۱۳۹۵ (۶/۱۷ از ۱۰) ارزیابی شده است (نمودار ۹). این متغیر نیز روند نسبتاً باثباتی را نشان می‌دهد.

نمودار ۹. روند ارزیابی محیط حقوقی (میانگین دو مؤلفه) در شاخص پایش محیط کسب‌وکار

محیط فرهنگی جزئی مهم از محیط کسب و کار تلقی می‌شود. «زیاد بودن تعطیلات رسمی»، «تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی» و «تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه و عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی» از زمره مؤلفه‌هایی هستند که از فرهنگ و ارزش‌های جامعه ریشه گرفته یا با آن در ارتباط تنگاتنگ هستند. ارزیابی تشکلهای اقتصادی سراسر کشور از این عامل محیط کسب و کار در تابستان ۱۳۹۵ (۱۶/۵ از ۱۰) است.

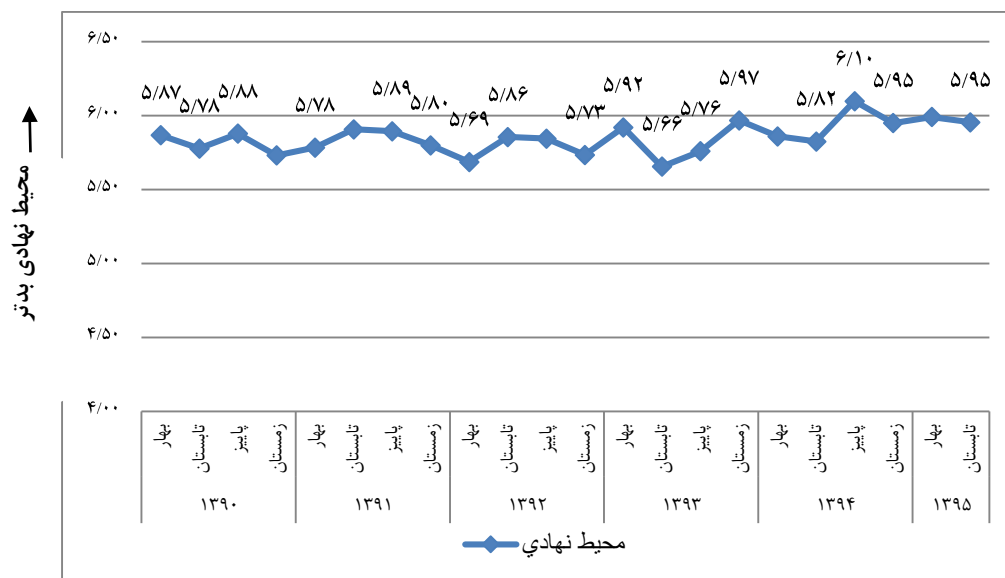
ساختار دولت را می‌توان یکی از اجزای مهم محیط کسب و کار محسوب کرد که می‌تواند از دو طریق سبب افزایش بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی شود: اول به‌طور مستقیم سبب افزایش کارآیی و بهره‌وری دولت می‌شود که این امر می‌تواند سبب بهبود ارائه خدمات عمومی به افراد و کسب و کارهای موجود شود و دوم از طریق ارتقای نهادهای اعتماد، تعامل و شبکه‌سازی می‌تواند سبب درونی شدن حیطه کنترل افراد شده و احتمال بهره‌برداری از فرصت‌های کارآفرینی را افزایش دهد (Rodriguez- Pose & Ezcurra, 2011) «بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران» را می‌توان از عواملی دانست که به‌طور مستقیم به ساختار دولت مربوط است. این مؤلفه در پایش محیط کسب و کار تابستان ۱۳۹۵ (۶/۵۸ از ۱۰) ارزیابی شده است که رتبه دوم را در مجموعه زیرمحیط‌های کسب و کار بعد از زیرمحیط مالی دارد.

محیط فناوری و نوآوری نیز از اجزای مهم محیط کسب و کار محسوب می‌شود. مؤلفه «فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز» را می‌توان نمانگری از این جزء محیطی دانست. این مؤلفه به‌تازگی به مجموعه مؤلفه‌های ارزیابی پایش محیط کسب و کار اضافه شده است که در تابستان ۱۳۹۵ (۵/۱۷ از ۱۰) ارزیابی شده است.

محیط آموزشی و علمی نیز از اجزای مهم محیط کسب و کار محسوب می‌شود. مؤلفه «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده» را می‌توان نمانگری از این جزء محیطی دانست. این مؤلفه نیز به‌تازگی به مجموعه مؤلفه‌های ارزیابی پایش محیط کسب و کار اضافه شده است که در تابستان ۱۳۹۵ (۵/۲۳ از ۱۰) ارزیابی شده است. در مجموع محیط نهادی از نظر تشکلهای اقتصادی مورد بررسی در بیست و سومین دوره پایش محیط کسب و کار، از شرایط مناسبی برخوردار نیست (۵/۹۵ از ۱۰). شایان ذکر است که در نمودار زیر روند ارزیابی محیط نهادی به‌منظور فراهم آوردن امکان مقایسه، شامل محیط فناوری و نوآوری و محیط آموزشی و علمی نمی‌شود.

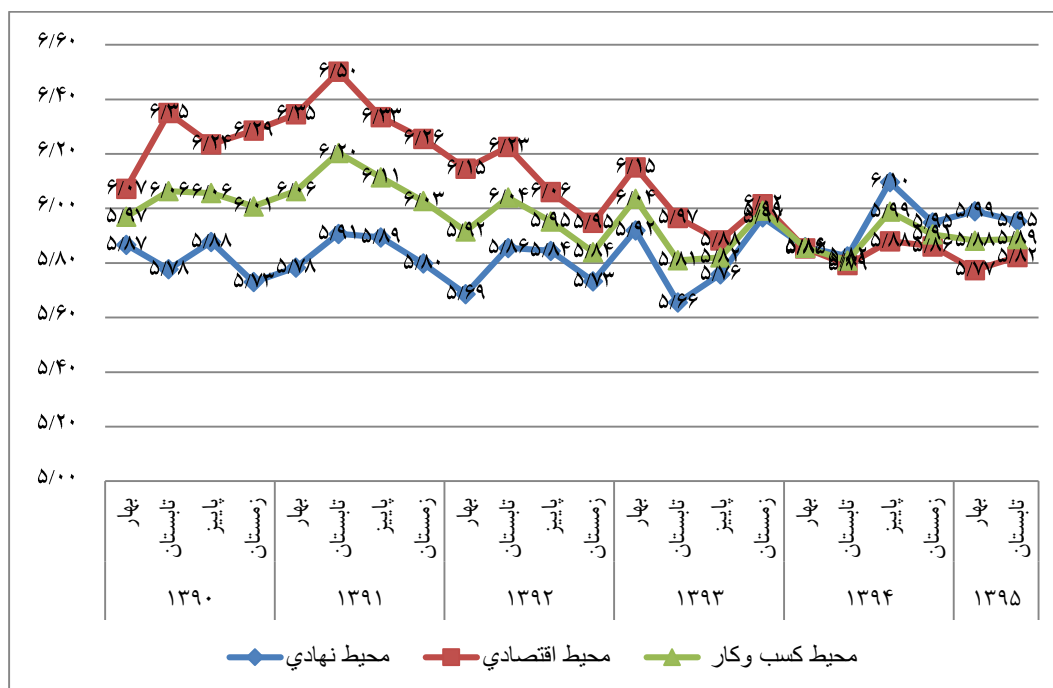

نمودار ۱۰. روند ارزیابی محیط نهادی در شاخص پایش محیط کسب و کار

نمودار ۱۱ روند ارزیابی محیط اقتصادی و محیط نهادی کسب و کار را طی دوره بهار ۱۳۹۰ الی تابستان ۱۳۹۵ نشان می‌دهد. در حالی که محیط اقتصادی در یک سال منتهی به تابستان ۱۳۹۵ بهبود اندکی را نشان می‌دهد محیط نهادی بهبودی را نشان نمی‌دهد.

نمودار ۱۱. روند ارزیابی محیط کسب و کار و محیط‌های زیرمجموعه آن

بخش سوم - تحلیل وضعیت محیط کسب‌وکار ایران براساس نظریه سیستم‌های پویا

محیط یک سیستم را عواملی تشکیل می‌دهند که در خارج از سیستم قرار می‌گیرند، اما بر آن تأثیرگذار هستند. شناسایی محیط و عوامل محیطی معمولاً به‌سادگی انجام نمی‌گیرد، زیرا مرز سیستم با محیط، مرز ظاهری نیست، بلکه قراردادی است.

طبق تعریف چرچمن^۱، محیط، عوامل و اشیایی را شامل می‌شود که در رابطه خود با سیستم مؤثر و غیرقابل تغییراند. او به مدیران توصیه می‌کند در رابطه با شناسایی عوامل محیطی دو سؤال مطرح کنند: اول اینکه، آیا عامل مورد نظر سیستم را متأثر می‌سازد یا خیر؟ اگر پاسخ این سؤال مثبت باشد، سؤال دوم را بدین‌سان مطرح می‌کند: آیا سیستم قادر به تغییر آن عامل است؟ به‌عبارت دیگر می‌تواند آن محدودیت یا مانع را از پیش پای فعالیت‌های خود بردارد؟ در صورتی که پاسخ سؤال دوم منفی باشد، آن عامل، یک عامل محیطی است. با استفاده از جدول زیر می‌توان ماهیت عوامل مرتبط با سیستم را تعیین کرد.

جدول ۹. عناصر مؤثر بر سیستم

عوامل	مؤثر بر سیستم	بی‌تأثیر بر سیستم
تحت کنترل سیستم	عامل سیستمی (درونی)	نه سیستمی و نه محیطی
خارج از کنترل سیستم	عامل محیطی	

در اینجا اگر بنگاه و کسب‌وکار یک کارآفرین را به‌عنوان سیستم در نظر بگیریم، عواملی که تحت کنترل وی هستند، عوامل سیستمی (درونی) و عواملی که خارج از کنترل وی هستند، عوامل محیطی تلقی می‌شوند. بر این اساس محیط سیستم کسب‌وکار را عواملی تشکیل می‌دهند که در خارج از بنگاه تولیدی و حوزه فعالیت‌های کسب‌وکار کارآفرین قرار می‌گیرند، اما بر آن تأثیرگذار هستند.

در شکل ۲ ارتباط ۹ مؤلفه از ۲۳ مؤلفه مورد بررسی نشان داده شده است. ارتباط هر مؤلفه یا متغیر با متغیر دیگر با فلش نشان داده شده است. جهت فلش جهت ارتباط احتمالی علی را نشان می‌دهد و علامت مثبت (+) یا منفی (-) نوع ارتباط را نشان می‌دهد. برای مثال پایین بودن «سود کسب‌وکارهای ایرانی» (کاهش) می‌تواند تعدادی از آنها را وادار به «تولید کالاهای غیراستاندارد و تقلبی» (افزایش) کند، بنابراین جهت فلش از سمت «سود کسب‌وکارهای ایرانی» به سمت «تولید کالاهای غیراستاندارد و تقلبی» و علامت آن منفی (-) است.

همان‌طور که در این شکل مشاهده می‌شود سه مؤلفه «مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها»، «بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران» و «موانع تعرفه‌ای

1. Churchman, 1973.

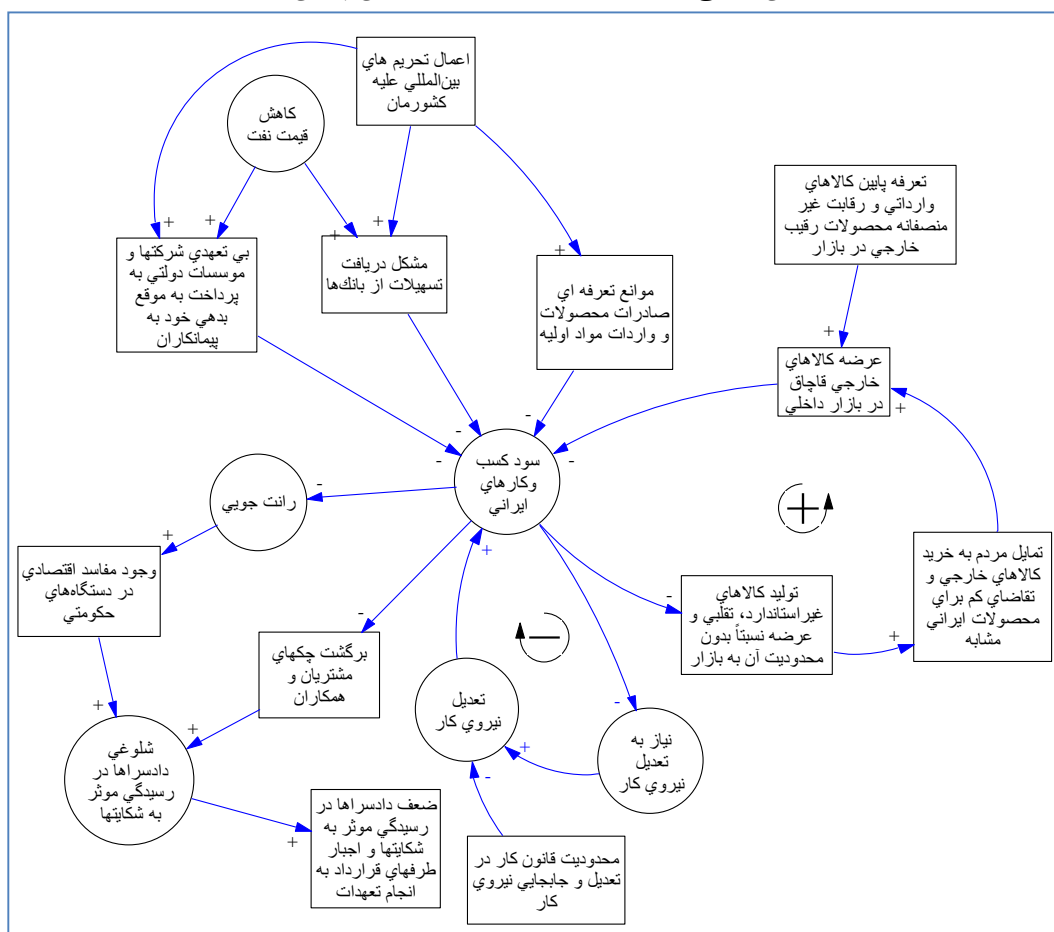

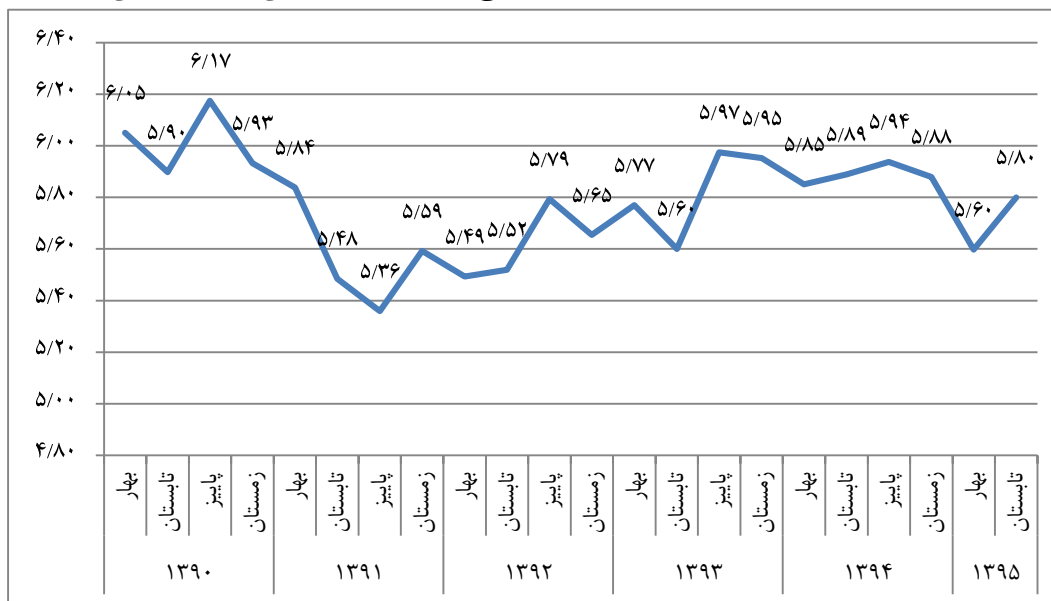
شکل ۴. ارتباط بین برخی (۱۲ مؤلفه) از مؤلفه‌های شاخص پایش محیط کسب‌وکار

شکل بالا همچنین نشان می‌دهد که شناخت ساختار محیط کسب‌وکار و شناسایی نقاط اهرمی سیستم می‌تواند به بهبود محیط کسب‌وکار کمک کند در حالی که فشار بر برخی از مؤلفه‌های حاشیه‌ای می‌تواند حتی به بدتر شدن شرایط محیط کسب‌وکار منجر شود.

براساس تفکر سیستمی به‌نظر می‌رسد که میانگین‌گیری از مؤلفه‌های شاخص پایش محیط کسب‌وکار (جدول ۴) یا میانگین‌گیری از عوامل مختلف محیط کسب‌وکار براساس نظریه عمومی کارآفرینی شین (جدول ۸) به‌دلیل روابط الکلنگی یا تأخیری که برخی از مؤلفه‌ها با هم دارند، احتمالاً شرایط محیط کسب‌وکار را به‌خوبی نشان نمی‌دهند و تنها تعداد معدودی از مؤلفه‌ها شاخص پایش بهتری از شرایط محیط کسب‌وکار هستند. بر این اساس «رشد مؤلفه تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار» مؤلفه مهمی است که می‌تواند شاخص بهتری از شرایط محیط کسب‌وکار باشد (نمودار ۱۲). بر مبنای این مؤلفه، شرایط محیط کسب‌وکار از پاییز ۱۳۹۰ الی پاییز ۱۳۹۱ روند رو به بهبود داشته، اما از پاییز ۱۳۹۱ تا زمستان ۱۳۹۴ روند رو به خرابی را نشان می‌دهد، اما در بهار ۱۳۹۵ نسبت به فصل قبل بهبود قابل ملاحظه‌ای را نشان می‌دهد که البته پایدار نبوده و در تابستان ۱۳۹۵ به سطح ۵/۸۰ برمی‌گردد.

نمودار ۱۲. روند مؤلفه تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار

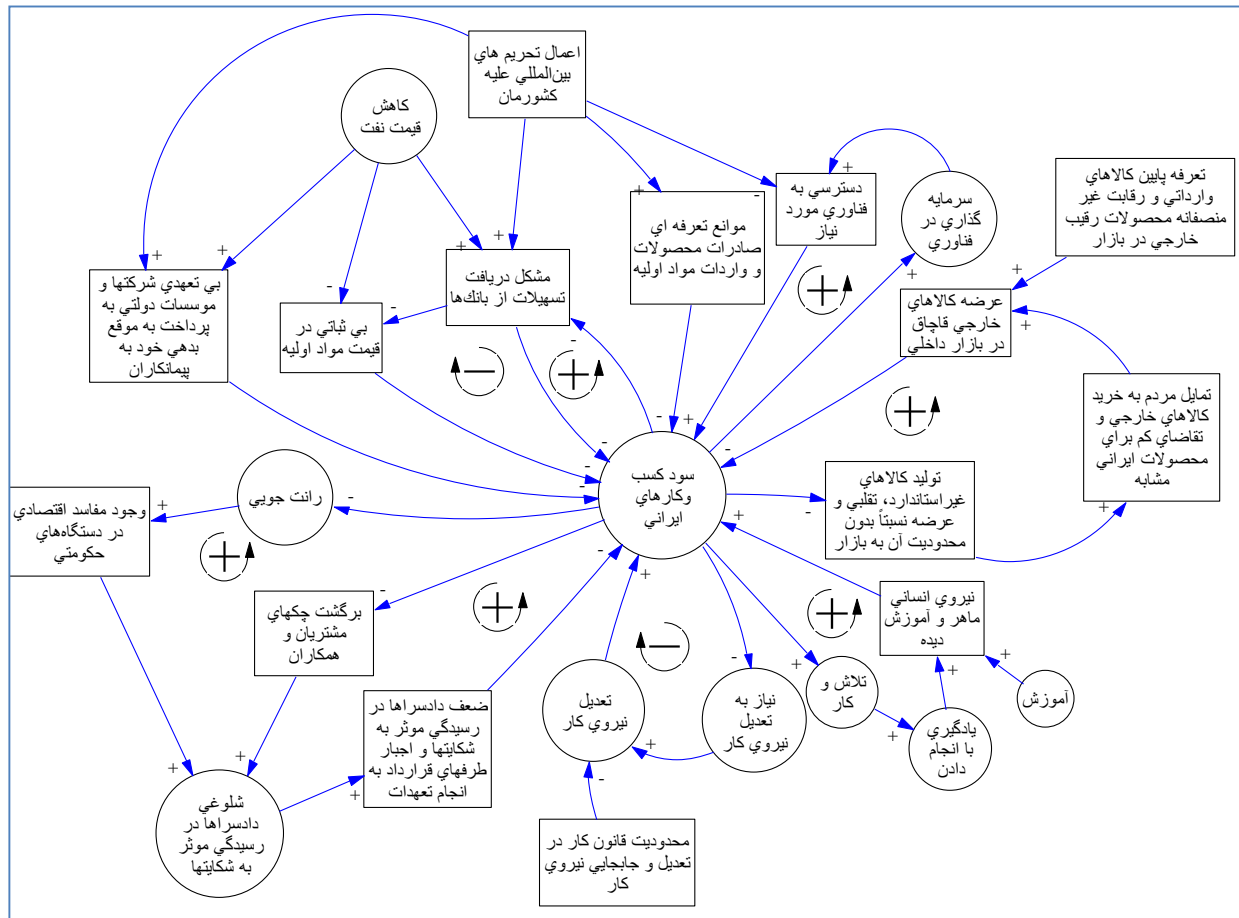

شایان ذکر است که در سیستم محیط کسب و کار حداقل شش حلقه بازخورد مثبت وجود دارد که مانند بهمن عمل کرده و حداقل دو حلقه بازخورد منفی وجود دارد که شرایط را متعادل می‌کنند. به نظر می‌رسد قدرت اثر حلقه‌های بازخورد مثبت قوی‌تر از قدرت اثر حلقه‌های بازخورد منفی باشد (شکل ۵). یکی از حلقه‌های مثبت مربوط به مؤلفه «کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده» است که به‌تازگی اضافه شده است. افزایش سود کسب و کارهای ایرانی سبب رونق و تلاش و کار بیشتر می‌شود که این امر سبب افزایش تعداد نیروی انسانی ماهر شده که در بازخورد افزایش بیشتر در سود کسب و کارهای ایرانی را سبب می‌شود.

یکی دیگر از حلقه‌های مثبت مربوط به مؤلفه «فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز» است که به‌تازگی اضافه شده است. افزایش سود کسب و کارهای ایرانی سبب سرمایه‌گذاری بیشتر در فناوری می‌شود که این امر سبب افزایش دسترسی به فناوری مورد نیاز شده که در بازخورد افزایش بیشتر در سود کسب و کارهای ایرانی را سبب می‌شود.

شکل ۵. ارتباط بین برخی (۱۵ مؤلفه) از مؤلفه‌های شاخص پایش محیط کسب و کار

بخش چهارم - پاسخ تشکلهای اقتصادی به سؤال ویژه بهار ۱۳۹۵

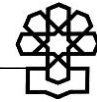
در پرسشنامه هر فصل معمولاً یک یا دو سؤال گزینه‌دار درباره مسائل روز اقتصاد ایران از تشکلهای اقتصادی پرسیده می‌شود. در پرسشنامه تابستان ۱۳۹۵، میزان اجرای محورهای اصلی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی پرسش شده بود. متن سؤال و میانگین نمره تشکلهای مشارکت‌کننده در این مطالعه به شرح زیر است:

با گذشت ۶ ماه از سال اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل، میزان اجرای محورهای اصلی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را با ارائه نمره از ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) ارزیابی کنید.
ایجاد ثبات اقتصادی ..... ایجاد رقابت در کسب‌وکارها ..... تسهیل سرمایه‌گذاری و ورود به کسب‌وکارها ..... تشویق و ترویج مصرف کالاهای داخلی ..... تعرفه‌گذاری مناسب واردات ..... حمایت از صادرات غیرنفتی ..... حمایت از محصولات دانش‌بنیان ..... شفاف‌سازی و حذف رانت‌ها .....

جدول زیر نتایج ارزیابی تشکلهای مشارکت‌کننده را نشان می‌دهد. همانطور که در جدول مشاهده می‌شود، به‌طور کلی نمره مناسبی به میزان اجرای محورهای اصلی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی داده نشده (۴/۳۲) و به ترتیب بخش‌های خدمات (۴/۶۲)، صنعت (۴/۳۱) و کشاورزی (۴/۰۳) نمره بدتری داده‌اند. در میان محورها، محور ایجاد ثبات اقتصادی بالاترین نمره (۵/۰۲) و محور تسهیل سرمایه‌گذاری و ورود به کسب‌وکارها (۳/۷۴) پایین‌ترین نمره را آورده‌اند.

جدول ۱۰. پاسخ‌های تشکلهای مشارکت‌کننده

محور	بخش	کشاورزی	صنعت	خدمات	میانگین
ایجاد ثبات اقتصادی	۴/۷۵	۵/۰۸	۵/۲۴	۵/۰۲	
حمایت از محصولات دانش‌بنیان	۴/۰۰	۴/۵۷	۴/۹۰	۴/۴۹	
تشویق و ترویج مصرف کالاهای داخلی	۴/۳۳	۴/۳۵	۴/۷۱	۴/۴۶	
تعرفه‌گذاری مناسب واردات	۴/۷۵	۴/۲۳	۴/۳۰	۴/۴۳	
حمایت از صادرات غیرنفتی	۳/۸۹	۴/۲۲	۴/۹۰	۴/۳۴	
ایجاد رقابت در کسب‌وکارها	۴/۰۰	۴/۳۱	۴/۵۳	۴/۲۸	
شفاف‌سازی و حذف رانت‌ها	۳/۴۳	۳/۷۳	۴/۲۶	۳/۸۰	
تسهیل سرمایه‌گذاری و ورود به کسب‌وکارها	۳/۱۳	۳/۹۸	۴/۱۱	۳/۷۴	
میانگین	۴/۰۳	۴/۳۱	۴/۶۲	۴/۳۲	

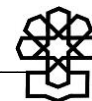
پیوست ۱. فهرست اسامی ۲۶۱ تشکل اقتصادی مشارکت‌کننده برای تهیه گزارش پایش محیط

کسب‌وکار ایران در تابستان ۱۳۹۵

• تشکل‌های کشوری

۱. اتحادیه سراسری تعاونی‌های مصرف محلی ایران
۲. اتحادیه مرکزی تعاونی‌های کشاورزی دامداران ایران
۳. اتحادیه شرکت‌های تعاونی مسافری کشور
۴. اتحادیه سراسری شرکت‌های تعاونی تکثیر و پرورش و صادرات آبزیان ایران
۵. انجمن صنفی خودروسازان ایران
۶. انجمن صنفی تولیدکنندگان سموم دفع آفات نباتی
۷. انجمن صنفی کارفرمایان صنعت سیمان
۸. انجمن سازندگان تجهیزات صنعتی ایران
۹. سندیکای صاحبان صنایع داروهای انسانی ایران
۱۰. انجمن مدیران صنایع
۱۱. انجمن شرکت‌های راهسازی ایران
۱۲. کانون کارفرمایی صنعت سنگ ایران
۱۳. انجمن صنفی کارفرمایی صنایع گلوکز نشاسته و مشتقات آن
۱۴. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان طلا، جواهر و سنگ‌های قیمتی ایران
۱۵. انجمن سلولزی بهداشتی ایران
۱۶. انجمن صنایع پروفیل، یو.پی.وی.سی در و پنجره ایران
۱۷. سندیکای صنعت برق ایران
۱۸. کانون سراسری انجمن‌های صنفی کارفرمایی نمایندگان بیمه ایران
۱۹. اتحادیه سراسری تعاونی‌های تولیدی و خدمات تولیدکنندگان و فرآورده‌های گوشتی ایران
۲۰. سندیکای تولیدکنندگان مواد دارویی، شیمیایی و بسته‌بندی دارویی
۲۱. شرکت تعاونی تولیدکنندگان فرآورده‌های بهداشتی، صنعتی و آرایشی
۲۲. انجمن صنایع فرآورده‌های گوشتی ایران
۲۳. انجمن شرکت‌های مهندسی و ساخت (صنایع نفت و نیرو)
۲۴. انجمن تولیدکنندگان و صادرکنندگان ماکارونی ایران
۲۵. انجمن ملی طیور ایران
۲۶. اتحادیه حفاران غیرنفتی
۲۷. سندیکای شرکت‌های ساختمانی ایران
۲۸. انجمن صنایع چرم ایران
۲۹. انجمن صادرکنندگان صنعتی، معدنی و خدمات مهندسی

۳۰. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان فرش ایران
۳۱. انجمن صنفی تولیدکنندگان و صادرکنندگان تجهیزات پزشکی، دندانپزشکی و آزمایشگاهی
۳۲. انجمن مدیریت منابع انسانی ایران
۳۳. انجمن صنفی ماءالشعیر و مالت ایران
۳۴. انجمن توسعه و بهبود کیفیت صنایع ایران
۳۵. اتحادیه صادرکنندگان آبزیان ایران
۳۶. اتحادیه صادرکنندگان فرآورده‌های سرب و روی ایران
۳۷. انجمن صنفی تولیدکنندگان کاشی و سرامیک کشور
۳۸. انجمن مراکز تحقیق و توسعه صنایع و معادن
۳۹. اتحادیه مالکان کشتی ایران
۴۰. انجمن صنایع همگن تولیدکنندگان ماکارونی
۴۱. اتحادیه صادرکنندگان زعفران
۴۲. خانه کشاورز ایران
۴۳. مجمع کارآفرینان ایران
۴۴. اتحادیه سراسری تعاونی‌های فرش دستباف کشور
۴۵. اتحادیه مرکزی تعاونی‌های مصرف کارکنان ایران (امکان)
۴۶. انجمن صنفی کارفرمایان کارخانجات نان صنعتی و ماشینی در حال تبدیل ایران
۴۷. سندیکای صنعت مخابرات ایران
۴۸. اتحادیه تعاونی‌های مصرف فرهنگیان ایران
۴۹. انجمن صنفی صنعت تایر ایران
۵۰. انجمن صنفی شرکت‌های خدمات بیمه‌ای بیمه ایران
۵۱. انجمن صنفی آزمایشگاه‌های معتمد محیط زیست
۵۲. انجمن صنایع تولید لنت ترمز و کلاچ
۵۳. انجمن صنایع شوینده، بهداشتی و آرایشی ایران
۵۴. انجمن تولیدکنندگان و صادرکنندگان پارافین و مشتقات آن
۵۵. انجمن شرکت‌های صنعت پخش ایران
۵۶. انجمن کارشناسان طبقه‌بندی مشاغل ایران
۵۷. اتحادیه مرکزی تعاونی‌های عشایری ایران
۵۸. انجمن صنفی کارفرمایان صنایع فرو آلیاژ
۵۹. اتحادیه مرکزی فرش دستباف روستایی ایران
۶۰. کانون انجمن‌های صنفی دفاتر مشاوره شغلی و کاریابی‌های غیردولتی سراسر کشور
۶۱. انجمن صنفی نمایندگی‌های ایران خودرو و دیزل
۶۲. اتحادیه سراسری تعاونی‌های باغداران ایران
۶۳. کنفدراسیون صادرات ایران

۶۴. سندیکای تولیدکنندگان قطعات موتورسیکلت و دوچرخه
۶۵. اتحادیه صادرکنندگان گیاهان دارویی و فرآورده‌های غذایی ایران
۶۶. خانه معدن ایران
۶۷. انجمن صنفی شرکت‌های حمل‌ونقل ریلی و خدمات وابسته
۶۸. انجمن شرکت‌های بازرسی فنی و آزمایشگاه‌های غیرمخرب
۶۹. سندیکای تولیدکنندگان سرنگ و سرسوزن ایران
۷۰. انجمن صنفی صنایع روغنکشی ایران
۷۱. اتحادیه شرکت‌های تعاونی سواری کرایه بین شهری کشور
۷۲. انجمن تولیدکنندگان جوجه یک‌روزه
۷۳. اتحادیه ملی محصولات کشاورزی ایران
۷۴. اتحادیه تولیدکنندگان و صادرکنندگان روغن نباتی ایران
۷۵. انجمن فرآورده‌های آردی و کیک و کلوچه
۷۶. انجمن صنفی تولیدکنندگان رنگ و رزین ایران
۷۷. سندیکای شرکت‌های تولیدکننده برق
۷۸. انجمن صنفی کشتارگاه‌های صنعتی و صادرکنندگان طیور ایران
۷۹. سندیکای صنایع آسانسور و پله برقی ایران
۸۰. انجمن مدیران صنایع کارتن و ورق
۸۱. سندیکای تولیدکنندگان کاغذ و مقوا
۸۲. انجمن تولیدکنندگان شیرآلات بهداشتی
۸۳. انجمن صنفی صنایع فرآورده‌های لبنی ایران
۸۴. اتحادیه صادرکنندگان خشکبار ایران
۸۵. انجمن صنفی سازندگان چراغ‌های روشنایی در ایران
۸۶. انجمن مهندسان مشاور ایران
۸۷. انجمن سرمایه‌گذاری‌های مشترک ایرانی و خارجی
۸۸. انجمن صنفی صنایع کنسرو ایران
۸۹. شبکه انجمن‌های صنعتی و معدنی ایران
۹۰. شبکه‌های صنعت، معدن و تجارت ایران
۹۱. انجمن افزودنی‌های ایران
۹۲. جامعه مدیران و متخصصین صنعت کفش ایران

اردبیل

۹۳. اتاق تعاون استان اردبیل
۹۴. انجمن شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی استان اردبیل
۹۵. اتاق اصناف مرکز استان اردبیل
۹۶. اتحادیه صادرکنندگان صنعتی استان اردبیل

۹۷. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی اردبیل

۹۸. خانه صنعت، معدن و تجارت اردبیل

اصفهان

۹۹. انجمن مدیران صنایع اصفهان

۱۰۰. اتحادیه صادرکنندگان فرش دستباف اصفهان

۱۰۱. انجمن صنفی تولیدکنندگان شن و ماسه اصفهان

۱۰۲. اتاق تعاون استان اصفهان

۱۰۳. انجمن صنفی کامیون‌داران نجف‌آباد

۱۰۴. انجمن شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی استان اصفهان

۱۰۵. خانه صنعت، معدن و تجارت اصفهان

۱۰۶. انجمن صنفی کارفرمایان شرکت‌های خدماتی پشتیبانی فنی و مهندسی استان اصفهان

۱۰۷. انجمن تخصصی صنایع همگن برق و الکترونیک استان اصفهان

آذربایجان شرقی

۱۰۸. انجمن پیمانکاران عمرانی آذربایجان شرقی

۱۰۹. انجمن مدیران صنایع آذربایجان شرقی

۱۱۰. اتاق تعاون استان آذربایجان شرقی

۱۱۱. انجمن صنفی شرکت‌های خدماتی تبریز

۱۱۲. خانه صنعت، معدن و تجارت آذربایجان شرقی

۱۱۳. انجمن صنفی کارآفرینان برتر بخش صنعت استان آذربایجان شرقی

۱۱۴. انجمن صنفی داروخانه‌داران دامپزشکی استان آذربایجان شرقی

۱۱۵. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌ها و مؤسسات حمل‌ونقل تبریز و حومه

آذربایجان غربی

۱۱۶. خانه صنعت، معدن و تجارت آذربایجان غربی

۱۱۷. اتاق تعاون آذربایجان غربی

۱۱۸. انجمن صنفی شرکت‌های مسافربری شمال آذربایجان غربی

۱۱۹. اتاق اصناف مرکز استان آذربایجان غربی

۱۲۰. انجمن پیمانکاران عمرانی آذربایجان غربی

البرز

۱۲۱. انجمن صنفی کارفرمایی نمایندگان بیمه البرز استان البرز

۱۲۲. انجمن صنفی مهندسان عمران شهرستان کرج

۱۲۳. انجمن همگن پلاستیک استان البرز

۱۲۴. انجمن صنفی تولیدکنندگان بتن آماده و قطعات بتنی استان البرز و غرب استان تهران

۱۲۵. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی البرز

۱۲۶. خانه صنعت، معدن و تجارت البرز

ایلام

۱۲۷. خانه صنعت، معدن و تجارت استان ایلام

۱۲۸. اتاق اصناف ایلام

۱۲۹. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی ایلام

بوشهر

۱۳۰. خانه صنعت، معدن و تجارت استان بوشهر

۱۳۱. انجمن صنفی شرکت‌های خدماتی تأسیساتی استان بوشهر

۱۳۲. اتاق تعاون استان بوشهر

تهران

۱۳۳. اتحادیه مرغداران مرغ تخمگذار استان تهران

۱۳۴. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های حفاری چاه‌های عمیق و نیمه‌عمیق استان تهران

۱۳۵. انجمن صنفی فلزات ذوبی و ضایعات استان تهران

۱۳۶. خانه صنعت، معدن و تجارت استان تهران

۱۳۷. اتحادیه فروشندگان و تولیدکنندگان طلا، جواهر، نقره و سکه تهران

۱۳۸. اتحادیه نانوایان تهران

۱۳۹. اتحادیه صنف درودگران و مبلسازان تهران

۱۴۰. انجمن صنفی کارفرمایی پیمانکاران و شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی استان تهران

۱۴۱. انجمن صنفی مهندسان مشاور ناظر و طراح ساختمان استان تهران

۱۴۲. اتحادیه اتوسرویس، تعمیرگاه، کارواش و پارکینگ تهران

چهارمحال و بختیاری

۱۴۳. انجمن صنفی کارفرمایی تک‌رشته‌ای‌های آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای استان چهارمحال و

بختیاری

۱۴۴. خانه صنعت، معدن و تجارت استان چهارمحال و بختیاری

۱۴۵. انجمن صنفی شرکت‌های خدماتی استان چهارمحال و بختیاری

۱۴۶. انجمن صنفی کارفرمایی دفاتر پیشخوان خدمات دولت و بخش عمومی استان چهارمحال و

بختیاری

خراسان جنوبی

۱۴۷. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بیرجند

۱۴۸. انجمن صنفی کارفرمایی حمل‌ونقل کالای بیرجند

۱۴۹. اتاق تعاون خراسان جنوبی

خراسان رضوی

۱۵۰. خانه صنعت، معدن و تجارت خراسان رضوی

۱۵۱. انجمن شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی خراسان رضوی

۱۵۲. انجمن مدیران صنایع خراسان

۱۵۳. کانون کارفرمایی انجمن‌های صنایع و معادن خراسان رضوی
 ۱۵۴. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های حفاری و کاوش‌های زمینی خراسان رضوی
 ۱۵۵. انجمن صنفی کارخانجات آرد استان‌های خراسان رضوی، شمالی، جنوبی

خراسان شمالی

۱۵۶. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی بجنورد
 ۱۵۷. انجمن صنفی کامیون‌داران اسفراین
 ۱۵۸. اتاق تعاون خراسان شمالی
 ۱۵۹. خانه صنعت، معدن و تجارت خراسان شمالی
 ۱۶۰. انجمن پیمانکاران عمرانی خراسان شمالی

خوزستان

۱۶۱. انجمن صنفی کارفرمایی داروخانه‌های دامپزشکی استان خوزستان
 ۱۶۲. انجمن صنفی شرکت‌های حمل‌ونقل کالای آبادان- شادگان
 ۱۶۳. انجمن صنفی شرکت‌های فنی، خدماتی و تأمین نیروی انسانی بندر امام خمینی (ره)
 ۱۶۴. اتاق اصناف مرکز اهواز
 ۱۶۵. انجمن صنفی شرکت‌های خدماتی دزفول و حومه
 ۱۶۶. خانه صنعت، معدن و تجارت خوزستان
 ۱۶۷. انجمن صنفی کشاورزان شهرستان شوش
 ۱۶۸. انجمن صنفی شرکت‌های مسافربری اندیمشک

زنجان

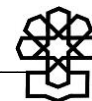
۱۶۹. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی زنجان
 ۱۷۰. اتاق تعاون استان زنجان
 ۱۷۱. خانه صنعت، معدن و تجارت استان زنجان

سمنان

۱۷۲. انجمن صنفی کارفرمایی صنایع کانی غیرفلزی استان سمنان
 ۱۷۳. اتاق اصناف مرکز استان سمنان
 ۱۷۴. انجمن صنفی انبوه‌سازان مسکن استان سمنان
 ۱۷۵. خانه صنعت، معدن و تجارت سمنان
 ۱۷۶. انجمن مدیران صنایع سمنان
 ۱۷۷. کانون انجمن‌های صنفی کارفرمایی استان سمنان
 ۱۷۸. انجمن صنفی کارفرمایی صنایع غذایی استان سمنان

سیستان و بلوچستان

۱۷۹. خانه صنعت، معدن و تجارت سیستان و بلوچستان
 ۱۸۰. انجمن ملی خرمای زاهدان
 ۱۸۱. اتاق اصناف مرکز استان سیستان و بلوچستان

۱۸۲. انجمن صنفی کارخانجات آرد استان سیستان و بلوچستان

فارس

۱۸۳. انجمن پیمانکاران عمرانی فارس

۱۸۴. انجمن صنفی شرکت‌های تأسیساتی و تجهیزاتی فارس

۱۸۵. انجمن صنفی کارفرمایی نمایندگان بیمه آسیا استان فارس

۱۸۶. کانون کارفرمایان فارس

۱۸۷. انجمن صنفی کارفرمایی نمایندگان بیمه نوین استان فارس

۱۸۸. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی شیراز

۱۸۹. انجمن صنفی دفاتر خدمات مسافرت هوایی و جهانگردی فارس

۱۹۰. انجمن مدیران صنایع استان فارس

۱۹۱. انجمن صنفی بسته‌بندی پلیمری و سلولزی فارس

۱۹۲. انجمن قطعه‌سازی خودرو استان فارس

۱۹۳. اتاق تعاون استان فارس

قزوین

۱۹۴. انجمن انبوه‌سازان مسکن و ساختمان استان قزوین

۱۹۵. اتاق تعاون استان قزوین

۱۹۶. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی قزوین

قم

۱۹۷. انجمن مدیران صنایع استان قم

۱۹۸. اتاق اصناف قم

۱۹۹. اتاق تعاون استان قم

۲۰۰. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی قم

کردستان

۲۰۱. اتاق تعاون استان کردستان

۲۰۲. اتاق اصناف مرکز استان کردستان

۲۰۳. انجمن صنفی شرکت‌ها و مؤسسات حمل‌ونقل کالای سنج

۲۰۴. خانه صنعت، معدن و تجارت کردستان

کرمان

۲۰۵. اتحادیه صنف صافکار و اتاقساز کرمان

۲۰۶. اتاق تعاون کرمان

۲۰۷. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی کرمان

۲۰۸. اتاق اصناف مرکز استان کرمان

۲۰۹. خانه صنعت، معدن و تجارت کرمان

کرمانشاه

۲۱۰. اتاق اصناف کرمانشاه
 ۲۱۱. انجمن دفاتر خدمات هوایی و گردشگری استان کرمانشاه
 ۲۱۲. خانه صنعت، معدن و تجارت کرمانشاه

کهگیلویه و بویراحمد

۲۱۳. انجمن صنفی پیمانکاران استان کهگیلویه و بویراحمد
 ۲۱۴. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های حمل‌ونقل استان کهگیلویه و بویراحمد
 ۲۱۵. اتاق بازرگانی، صنایع، معدن و کشاورزی یاسوج
 ۲۱۶. خانه صنعت، معدن و تجارت کهگیلویه و بویراحمد

گلستان

۲۱۷. انجمن صنفی نمایندگان بیمه آسیا استان گلستان
 ۲۱۸. اتاق اصناف مرکز استان گلستان
 ۲۱۹. اتاق تعاون استان گلستان
 ۲۲۰. خانه صنعت، معدن و تجارت گلستان
 ۲۲۱. اتاق بازرگانی، صنایع، معدن و کشاورزی گرگان

گیلان

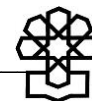
۲۲۲. اتاق اصناف رشت
 ۲۲۳. انجمن صنفی شرکت‌های حمل‌ونقل جاده‌ای کالای بندرانزلی
 ۲۲۴. انجمن صنفی نمایندگان بیمه آسیا استان گیلان
 ۲۲۵. اتاق بازرگانی، صنایع، معدن و کشاورزی گیلان
 ۲۲۶. انجمن صنفی صنایع آرد استان‌های گیلان و زنجان
 ۲۲۷. خانه صنعت، معدن و تجارت استان گیلان

لرستان

۲۲۸. انجمن صنفی کارفرمایی آموزشگاه‌های آزاد فنی و حرفه‌ای کوهدشت و حومه
 ۲۲۹. انجمن صنفی انبوه‌سازان مسکن و ساختمان استان لرستان
 ۲۳۰. انجمن صنفی کارفرمایان شرکت‌های مسافربری بروجرد
 ۲۳۱. اتاق اصناف مرکز استان لرستان

مازندران

۲۳۲. اتاق تعاون استان مازندران
 ۲۳۳. انجمن صنفی گل و گیاه زینتی شهرستان آمل و حومه
 ۲۳۴. انجمن کارفرمایان و کارآفرینان بابل
 ۲۳۵. انجمن صنفی انبوه‌سازندگان مسکن و ساختمان آمل
 ۲۳۶. انجمن صنفی دفاتر پیشخوان دولت شهرستان‌های قائمشهر، جویبار و سوادکوه
 ۲۳۷. خانه صنعت، معدن و تجارت مازندران

۲۳۸. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی مازندران

مرکزی

۲۳۹. خانه صنعت، معدن و تجارت استان مرکزی

۲۴۰. انجمن صنفی سنگبری‌های محلات و حومه

۲۴۱. اتاق تعاون استان مرکزی

۲۴۲. انجمن پیمانکاران استان مرکزی

هرمزگان

۲۴۳. انجمن شرکت‌های ساختمانی و تأسیساتی هرمزگان

۲۴۴. انجمن ملی خرمای استان هرمزگان

۲۴۵. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی هرمزگان

۲۴۶. خانه صنعت، معدن و تجارت هرمزگان

همدان

۲۴۷. اتاق اصناف همدان

۲۴۸. انجمن صنفی کارفرمایی سنگ کوبان (سیلیس کوبان) استان همدان

۲۴۹. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی همدان

۲۵۰. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌های مسافربری همدان

۲۵۱. انجمن صنفی کارفرمایی تولیدکنندگان تخم‌مرغ نطفه‌دار استان همدان

۲۵۲. انجمن پیمانکاران عمرانی استان همدان

۲۵۳. خانه صنعت، معدن و تجارت همدان

یزد

۲۵۴. خانه صنعت، معدن و تجارت استان یزد

۲۵۵. اتاق بازرگانی، صنایع، معادن و کشاورزی یزد

۲۵۶. اتاق اصناف مرکز استان یزد

۲۵۷. اتاق تعاون استان یزد

۲۵۸. انجمن صنفی کارفرمایی شرکت‌ها و مؤسسات حمل‌ونقل یزد و حومه

۲۵۹. انجمن صنایع نساجی یزد

۲۶۰. کانون انجمن‌های صنفی کارفرمایی استان یزد

۲۶۱. انجمن صنفی کارفرمایی کارخانجات کاشی، سرامیک و چینی یزد

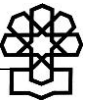
پیوست ۲. پرسشنامه پایش محیط کسب‌وکار ایران در تابستان ۱۳۹۵

نظرخواهی مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی - گروه مطالعات محیط کسب‌وکار

(نظرخواهی فصلی از تشکل‌های اقتصادی سراسر کشور برای انعکاس به نمایندگان مجلس شورای اسلامی)

سؤال: طی تابستان ۱۳۹۵، هر یک از مؤلفه‌های زیر، چقدر در اداره واحدهای تولیدی عضو تشکل شما مشکل ایجاد کرده است؟ لطفاً به هر مورد از یک تا ۱۰ نمره دهید. به موردی که در اداره واحدهای تولیدی عضو تشکل شما، مشکل چندانی ایجاد نکرده، نمره یک و موردی که اداره واحدهای عضو تشکل شما را تقریباً غیرممکن کرده است، نمره ۱۰ بدهید (مشکلات حادثه، نمرات بالاتر). (* دو مؤلفه جدید هستند)

نمره از ۱ تا ۱۰ (بدترین ارزیابی: ۱۰)	مشکلات متعارف تولیدکنندگان ایرانی (به ترتیب الفبا)
	اعمال تحریم‌های بین‌المللی علیه کشورمان
	برگشت چک‌های مشتریان و همکاران
	بی‌تعهدی شرکت‌ها و مؤسسات دولتی به پرداخت به‌موقع بدهی خود به پیمانکاران
	بی‌ثباتی در قیمت مواد اولیه
	بی‌ثباتی قوانین و مقررات مربوط به تولید و سرمایه‌گذاری
	تعرفه پایین کالاهای وارداتی و رقابت غیرمنصفانه محصولات رقیب خارجی در بازار
	تمایل مردم به خرید کالاهای خارجی و تقاضای کم برای محصولات ایرانی مشابه
	تولید کالاهای غیراستاندارد، تقلبی و عرضه نسبتاً بدون محدودیت آن به بازار
	زیاد بودن تعطیلات رسمی
	ضعف بازار سرمایه در تأمین مالی تولید و نرخ بالای تأمین سرمایه از بازار غیررسمی
	ضعف دادرها در رسیدگی مؤثر به شکایت‌ها و اجبار طرف‌های قرارداد به انجام تعهدات
	ضعف زیرساخت‌های تأمین برق
	ضعف زیرساخت‌های حمل‌ونقل
	ضعف نظام توزیع و مشکلات رساندن محصول به دست مصرف‌کننده
	عرضه کالاهای خارجی قاچاق در بازار داخلی
	* فقدان دسترسی به فناوری مورد نیاز
	قیمتگذاری غیرمنطقی محصولات تولیدی توسط دولت و نهادهای حکومتی
	* کمبود نیروی انسانی ماهر و آموزش‌دیده
	محدودیت قانون کار در تعدیل و جابجایی نیروی کار
	مشکل دریافت تسهیلات از بانک‌ها
	موانع تعرفه‌ای صادرات محصولات و واردات مواد اولیه
	نرخ بالای بیمه اجباری نیروی انسانی
	وجود مفاسد اقتصادی در دستگاه‌های حکومتی
	با گذشت ۶ ماه از سال اقتصاد مقاومتی، اقدام و عمل، میزان اجرای محورهای اصلی سیاست‌های کلی اقتصاد مقاومتی را با ارائه نمره از ۱ (کمترین) تا ۱۰ (بیشترین) ارزیابی کنید.
	ایجاد ثبات اقتصادی.....ایجاد رقابت در کسب‌وکارها.....تسهیل سرمایه‌گذاری و ورود به کسب‌وکارها.....تشویق و ترویج مصرف کالاهای داخلی.....تعرفه‌گذاری مناسب واردات..... حمایت از صادرات غیرنفتی.....حمایت از محصولات دانش‌بنیان.....شفاف‌سازی و حذف رانت‌ها.....

پیوست ۳. اینفوگرافی پایش محیط کسب و کار در تابستان ۱۳۹۵

بیست و چهارمین گزارش فصلی پایش محیط کسب و کار (تابستان ۱۳۹۵)

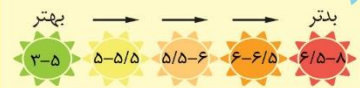
مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی
گروه مطالعات محیط کسب و کار

برآیند ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی از سراسر کشور از ۲۳ مولفه ملی محیط کسب و کار در ایران در تابستان ۱۳۹۵

معرفی گزارش‌های پایش محیط کسب و کار

گزارش حاضر، ارزیابی ۲۶۱ تشکل اقتصادی سراسر کشور از ۲۳ مولفه ملی محیط کسب و کار ایران در تابستان ۱۳۹۵ است. تعریف عملیاتی محیط کسب و کار در این گزارش، عبارتست از: «مجموعه عواملی که در اداره یا عملکرد بنگاه‌ها موثرند اما تقریباً خارج از کنترل مدیران بنگاه‌ها قرار دارند» مولفه‌های محیط کسب و کار در این گزارش طی زمستان ۸۸ تا بهار ۸۹ با روش داده بنیان از «مجموعه مشکلات اداره بنگاه‌ها» ابراز شده توسط تشکل‌های اقتصادی مادر و نیز ۳ دور اظهار نظر ۸۰ تشکل اقتصادی به روش دلفی بدست آمده‌اند. در پرسشنامه این گزارش که از پاییز ۸۹، در ۳۰ روز آخر هر فصل برای تشکل‌های اقتصادی شناخته شده در سراسر کشور ارسال می‌شود، از مسوولان رسمی تشکلهای خواسته می‌شود ارزیابی خود را از میزان اختلال هر یک از مولفه‌ها در اداره واحدهای تولیدی آن تشکل در فصل مورد بررسی با اختصاص یک کمیت بین یک (بهترین ارزیابی، شرایطی که مولفه در اداره بنگاه‌های آن تشکل بی تاثیر بوده است) تا ده (بدترین ارزیابی، شرایطی که مولفه مورد ارزیابی باعث تعطیلی بنگاه‌های آن تشکل شده است) اعلام کنند. میانگین وزنی ارزیابی تشکلهای در دوره مورد بررسی پس از اعمال وزن سهم استان متنوع تشکل و سهم بخش متنوع تشکل از تولید ناخالص داخلی، بصورت عددی بین یک تا ده اعلام شده است.

مقایسه ارزیابی تشکل‌های اقتصادی استان‌ها از محیط کسب و کار در ایران تابستان ۹۵

infographic.ir
داده‌های زیبا Beautiful Data

منابع و مآخذ

۱. پرسشنامه‌های تکمیل شده توسط ۲۶۱ تشکل اقتصادی از سراسر کشور در فرآیند مطالعه میدانی این گزارش (اصل پرسشنامه‌های تکمیل شده در گروه مطالعات محیط کسب‌وکار در مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی محفوظ است).
۲. مرکز آمار ایران، حساب‌های ملی ایران، ۱۳۷۰-۱۳۹۰.
۳. گروه مطالعات محیط کسب‌وکار مرکز پژوهش‌های مجلس شورای اسلامی، گزارش‌های پایش محیط کسب‌وکار ایران، سال‌های مختلف.
۴. گزارش عملکرد واحدهای قضایی کل کشور، فروردین ۱۳۹۱ و فروردین ۱۳۹۴.
5. Churchman c. Philosophical Speculations on Systems Design, center for research in management science, university of California, 1973.
6. Shane S. A General Theory of Entrepreneurship: The Individual-Opportunity Nexus. Edward Elgar Publishing, 2003.
7. Shane, S. and Venkataraman, S. The promise of entrepreneurship as a field of research. Academy of Management Review, 26(1), 2000.
8. Rodriguez-Pose, A., & Ezcurra, R. (2011). Is fiscal decentralization harmful for economic growth? Evidence from the OECD countries. Journal of Economic Geography, 619-643.
9. Sterman, J. D. Business Dynamics: Systems Thinking and Modeling for a Complex World. Boston: McGraw-Hill, 2000.

مرکز پژوهش‌ها
مجلس شورای اسلامی

شماره مسلسل: ۱۵۳۰۹

شناسنامه گزارش

عنوان گزارش: پایش محیط کسب‌وکار ایران در تابستان ۱۳۹۵ (ارزیابی ۲۶۱ شکل اقتصادی سراسر کشور از مؤلفه‌های ملی محیط کسب‌وکار در ایران)

نام دفتر: مطالعات اقتصادی (گروه مطالعاتی محیط کسب‌وکار)

تهیه و تدوین‌کنندگان: شاهین جوادی، زهرا نعیمی

ناظر علمی: سیدامیر سیاح

اظهار نظر کنندگان: جعفر خیرخواهان، فتح‌اله تاری، رویا طباطبایی یزدی

متقاضی: معاونت پژوهش‌های اقتصادی

ویراستار تخصصی: _____

ویراستار ادبی: _____

واژه‌های کلیدی:

۱. محیط کسب‌وکار

۲. محیط نهادی

۳. محیط اقتصادی

۴. نگرش‌سنجی

۵. تئوری عمومی کارآفرینی شین

۶. تفکر سیستمی

۷. سیستم‌های پویا

تاریخ انتشار: ۱۳۹۵/۱۲/۹